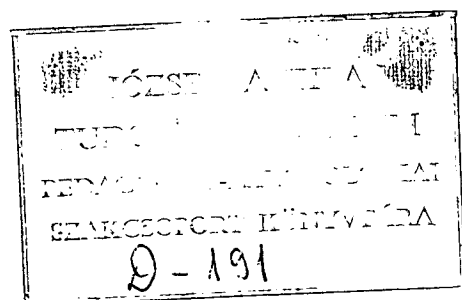

BÖLCSESZDOKTORI ÉRTEKEZÉS

A NEVELÉSI ALAPISMERETEK GIMNÁZIUMI FAKULTATIV TANTÁRGYCSOPORT KÉPZÉSI FUNKCIÓI ÉS TANTERVI KÉRDÉSEI

Nagy Margit

Szeged, 1978

T A R T A L O M

Oldal

Bevezetés

<u>I. fejezet: A nevelési alapismeretek gimnáziumi fakultatív tantárgycsoport képzési funkciói</u>	8
--	---

<u>II. fejezet: Az orientálás általános és sajátos feladatai a nevelési alapismeretek fakultatív tantárgycsoport szempontjából</u>	20
--	----

1. Az orientálás általános feladatai	20
2. Orientálási modell	26
3. A tanulói személyiség strukturájának vizsgálata az orientálás során	31
4. A pedagógiai képességek elemzése, megismerési módszereik, körülményeik	34
5. A tanulók irányításának menete	56
6. Pedagógiai fűjegyzések a tanulói személyiség alakulásáról az orientálás során	61

<u>III. fejezet: A nevelési alapismeretek</u>	72
<u>gimnáziumi fakultatív tan-</u>	
<u>tárgycsoport tantervi kérdései</u>	
1. A képzési funkció és tanterv	72
2. Középtávu képzési funkció	75
tanterv-modellje	
3. Hosszutávu képzési funkció	115
tanterv-modellje	
<u>IV. fejezet: A nevelési alapismeretek gim-</u>	137
<u>náziumi fakultatív tantárgy-</u>	
<u>csoport oktatásának személyi és</u>	
<u>tárgyi feltételei, szervezési</u>	
<u>kérdései</u>	
1. Személyi feltételek	137
2. Tárgyi feltételek, szervezési	145
kérdések	
A kutatás továbbfejlesztésének irányai	149

Bevezetés

A fakultatív tantárgycsoportos gimnáziumi képzési kísérlet bevezetését körültekintő, odaadó munka előzte meg a témával foglalkozó elméleti-gyakorlati munkásságot folytató kutatók, oktatáspolitikai szakemberek, pedagógusok részéről.

Ennek a munkának eredményeként 1974. márciusában tájékoztató jelent meg "A fakultatív oktatás lehetőségei iskolarendszerünkben" címmel. Ezt követte az első oktatási miniszteri utasítás gimnáziumi fakultatív tantárgyak bevezetéséről /106/1974. /M.K.16/ OM sz. utasítás/. Ez az utasítás két gyakorlati fakultatív tantárgycsoport bevezetését teszi lehetővé, emellett a fakultatív képzési kísérlet néhány tartalmi és szervezési kérdésének általános érvényű megfogalmazását is tartalmazza első megközelítésben.

További fakultatív tantárgyak bevezetését teszi lehetővé a gimnáziumban az oktatási miniszter 115/1975. /M.K. 10./, a 121/1976. /M.K.10./, a 109/1977. /M.K.10./ OM. számú utasításai.

A fakultatív tantárgycsoportok záróvizsgáinak tartalmi és szervezési vonatkozásait határozza meg a 204/1976. /M.K.10./ OM számú és a 110/1977. /M.K.10./ sor-számu utasítás.

Az Oktatási Minisztérium 1977. márciusára elkészítette az "Irányelvek a fakultatív oktatási rendszer bevezetéséhez a gimnáziumokban" dokumentumot. A fakultatív oktatás irányelveit a kísérleti iskolákban szerzett tapasztalatok felhasználásával határozták meg. Az irányelvek a fakultatív oktatás főbb, meghatározó vonásaira terjednek ki. Ez a dokumentum a megelőző évek kutató - szervező - irányító munkája eredményeinek érlelt összegzése.

A fakultatív oktatás bevezetését előkészítő ut fontos mérföldköve az általános bevezetés előírásait tartalmazó 124/1978. /M.K.14../ OM számú és a 125/1978. /M.K.14../ OM számú oktatási miniszteri utasítás.

Az Oktatási Minisztérium a kiadott utasításokkal, az irányelvekkel megadta a fakultatív oktatás szervezési alapelveit. A munka tartalmi gondozásának döntő részét az Országos Pedagógiai Intézetben végezzük.

Az Országos Pedagógiai Intézet különböző főosztályain belül működő osztályai a profiljuknak megfelelő gimnáziumi fakultatív tantárgycsoportok gondozását végzik.

Igy került 1977. szeptemberétől az Általános Pedagógiai Főosztály Nevelési Osztálya gondozásába a nevelési alapismeretek gimnáziumi fakultatív tantárgycsoport.

Doktori disszertációmban a nevelési alapismeretekkel kapcsolatos munkánk néhány főbb területének eredményeiről írok, valamint e munka közhasznú tapasztalatait is megfogalmazom.

Ebben a bevezetőben a továbbiakban munkánk megszervezéséről, tartalmi és formai oldalairól szólok, felvázolva tevékenységünk szerkezetét, jelezve nehézségeinket, kiemelve eredményeinket. Végül - a fentiekből - a doktori értekezésbe kívánczó részletezést érdemlő kérdésköröket emelem ki.

A nevelési alapismeretek oktatásának bevezetését a 109/1977. /M.K.10./ OM számú utasítás teszi lehetővé. Röviden megfogalmazza a tantárgy tanításának célját, óratervet ad és kijelöli a pedagógus személyét a tantárgyhoz, utal a nevelési alapismeretekből szerzett ismeretanyag felhasználhatóságára.

A tantárgy záróvizsgájáról, annak tartalmi és szervezeti kérdéseiről a 110/1977. /M.K.10./ OM számú utasítás rendelkezik.

Ezen közvetlen előzmények után az Országos Pedagógiai Intézet Nevelési Osztályán megkezdődött a tantárgy tartalmi gondozásának megszervezése, végzése.

A Nevelési Osztályon dr.Tóth Béla pszichológus és személyemben egy pedagógia szakos munkatárs munkakörébe került a tantárgy gondozása, mely munkamegosztásnak csak az előnyeit éreztük mindvégig.

Ez év során feladatunk volt a III.-IV. osztályok számára jegyzet, valamint szemelvénygyűjtemény készítése, lektorálása. Ehhez a munkához hatékony segítséget kaptunk a Budapesti Tanítóképző Főiskola és a Jászberényi Tanítóképző Főiskola Neveléstudományi Tanszékétől. A III. osztályos jegyzet és a szemelvénygyűjtemény Keményné Pálffy Katalin és Tordáné Hajabács Ilona munkája. A IV. osztály anyagát dr.Fábián Zoltán és munkaközössége írta, illetve állította össze. A velük folytatott konzultációk hasznos kiegészítői voltak munkánknak. Tehát a jegyzetek és szemelvénygyűjtemények terén a munka koordinálását végeztük, a tartalmi közreműködésre kisebb hangsúly került.

Tartalmi feladataink voltak és vannak egyéb kérdésekben, illetve a tantárggyal kapcsolatos további dokumentumok területén. Így a tanterv végleges formájának kialakításakor, vagy a záróvizsga Utmutatójának és tételsorainak /szóbeli és gyakorlati/ elkészítésekor.

Mindennemű gyakorlati munkánkat elméleti tevékenység előzi meg. Mindenekelőtt feladat a tantárgy-

csoport összes dokumentumának /tartalmát és szerkezetét meghatározó képzési célok/ megfogalmazása. E téren feladat a társadalom-politika és oktatáspolitikai érintkezési pontjainak kiemelése, szükségleteik figyelembevétele.

A tantárgy gondozásával kapcsolatos munkánkat nehezítette, hogy a fakultatív oktatással kapcsolatos magyar és nemzetközi szakirodalom sem széleskörű, a pedagógiai fakultáció kérdéskörei pedig szinte teljesen kidolgozatlanok. Tehát "uttörőmunkát" kellett végeznünk. Ezért fektettünk nagy hangsúlyt a nevelési alapismereteket oktató 20 gimnázium tanítási tapasztalatainak gyűjtésére, a tantárgyat tanuló 312 gimnazista előmenetelének, személyiség-alakulásának figyelemmel kísérésére.

Ezek a látogatásokon felszínre került kérdések nagy százalékát teszik ki az orientálással kapcsolatos problémák, tehát az, hogy az egyes tanulók a számunkra legmegfelelőbb fakultatív tantárgycsoportot tanulhassák. Nem kevés kérdés hangzott el a pedagógiai fakultációval kapcsolatos orientálásról.

Számos helyen - ahol nagy igény mutatkozik a nevelési alapismeretekre - okoz problémát a pedagógiai szakos pedagógus biztosítása, pedig jobb szervezéssel

ez a gond általában felszámolható lenne. A gimnáziumok már meglévő felszereléseit sem használják ki a nevelési alapismeretek foglalkozásokon.

A kutató, kísérletező, tapasztalatgyűjtő munka során felszínre került főbb problémák - melyek egyuttal a disszertáció egyes fejezeteit alkotják - gyors elemzést és megoldást igényelnek.

Ezek a kérdéskörök tehát a következők:

1. A nevelési alapismeretek gimnáziumi fakultatív tantárgycsoport képzési funkcióinak részletezett, sokirányú elemzése igényként jelentkezik a tantárgy dokumentumainak véglegesítéséhez, valamint a gyakorló pedagógusok /gimnáziumi igazgatók, osztályfőnökök, szaktanárok/ és a tanulók jó együttes munkájához. /I. fejezet/
2. Kidolgozásra vár a pedagógiai fakultációra történő orientáló munka tartalma, formája, módszerei. /II. fejezet/
3. A nevelési alapismeretek képzési funkcióinak megfelelő tanterv - modell/ek/ kidolgozása is a még megoldatlan kérdések közé tartozik. /III. fejezet/

4. A tantárgy oktatásának feltételei /személyi, tárgyi/, igényei körütekintő elemzést, összegzést követelnek. /IV. fejezet/

A fentiek elemzése, a megoldási modellek kialakítása mindenképpen szükséges és hasznos adalék egyrészt a nevelési alapismeretek fakultatív tantárgycsoport oktatásában rejlő lehetőségek optimális kiaknázásához, másrészt számos más tantárgycsoportra adaptálható ötletek kerülhetnek felszínre, valamint az e disszertációban összegzett munka építőköve oktatáspolitikai céljaink elérésének is.

I. fejezet

A nevelési alapismeretek gimnáziumi fakultatív tantárgycsoport képzési funkciói

A nevelési alapismeretek fakultatív tantárgycsoport képzési funkciója részét alkotja az iskola, az egész oktatásügy funkciójának, ennek függvénye, meghatározottja.

Ezért szükséges egy tantárgycsoport képzési funkcióinak megállapítása előtt az iskolarendszer egészére érvényes követelményrendszer elemzése. Ezután lehetséges az általános vonatkozások tükröződésének, érvényrejtésének vizsgálata az egyediben, - esetünkben tehát nevelés-oktatás egészére érvényes vonások megnyilvánulásait, hatásait szükséges vizsgálni egy fakultatív tantárgycsoport képzési funkcióinak alakulásában.

Az MSZMP Központi Bizottsága 1972. június 14-15-i ülésén az állami oktatás helyzetével és fejlesztésének

feladataival foglalkozott. Kádár János elvtárs június 21-i felszólalásában az MSZMP KB 1972. június 15-i határozatával kapcsolatban hangsúlyozta, hogy az oktatás fejlesztése közügy, ami azt jelenti, hogy az iskola "... a munkás-paraszt hatalom kulturális-nevelő funkciójának egyik legfontosabb hordozójává vált, a társadalmi fejlődés egyik alapvető eszköze..."⁵ lett.

Ezt fogalmazza meg dr. Ágoston György is számos munkájában, amikor a nevelésről, mint társadalmi funkcióról, a nevelés és a felépítmény kapcsolatáról ír. Megállapítja, hogy a nevelés mindig konkrét társadalmi viszonyok között folyik, és ennek megfelelően a "fejlődő társadalom igényei mindig újabb és újabb követelményeket támasztanak a neveléssel szemben."⁶ "A nevelés mindenekelőtt célkitűzésében, világnézeti, erkölcsi tartalmában, de alapvető módszertani elveiben és szervezetében is a mindenkori gazdasági rendszernek, a termelési viszonyoknak: az alapnak a függvénye."⁶

Ez a gondolat jut érvényre az MSZMP KB 1972. június 15-i oktatáspolitikai határozatában is: "A szocializmus alapjainak lerakásához közeledő társadalmunk új igényei és oktatásügyünk gondjai az iskolarendszer továbbfejlesztését sürgették."⁷

A tudományos technikai forradalom igényei és lehetőségei szerint törekednünk kell arra, hogy a tudományok - így a neveléstudomány - eredményei mielőbb a gyakorlati felhasználás rendszerébe kerülhessenek. Ez, valamint a tanulók adekvát pályairányításának, a képességek sokoldalú kiművelésének társadalmi igénye indokolta a fakultatív oktatás 1979-80-as tanévtől történő bevezetését.

Napjainkban fokozottan hangsúlyoznunk kell a gimnázium továbbtanulásra felkészítő funkciója mellett azt, hogy a tovább nem tanulókat segítse a gyakorlati életre való felkészüléshez is. Ez az igény is döntően hozzájárult a fakultatív oktatás bevezetéséhez.

A gimnázium - korábbi és jelenlegi rendszerével - nem oldja meg a feladatát:

1. a továbbtanulásra, felsőfoku tanulmányokra történő felkészítést;
2. a tanulók érettségi utáni munkába állását segítő, megfelelő elhelyezkedési lehetőséget biztosító előképzését.

A gimnázium kettős feladatának megoldása, az adekvát pályairányítás biztosítása hárul a fakultatív oktatásra.

Korunk és társadalmunk igénye a magasszintű általános műveltséggel bíró ember, aki az önműveléshez nélkülözhetetlen képességekkel rendelkezik. Ezért szükséges;

hogy a fakultatív oktatási rendszerben a gimnázium feladatainak megvalósítása színvonalas általános képzéshez kapcsolódjon.

A nevelési alapismeretek fakultatív tantárgycsoport kialakításának, bevezetésének szükségességét tehát indokolják egyfelől a nevelés-oktatás egészével szemben támasztott általános társadalmi igények, a gimnázium kettős feladatának megvalósításából adódó globális feladat, a fakultatív oktatás adta általános alapvető lehetőségek jobb kiaknázásának, felhasználásának követelménye, - másfelől a pedagógiai fakultációban rejlő speciális lehetőségek. Ezek nem csupán szükségességét, létjogosultságát bizonyítják, hanem egyben a tantárgycsoport képzési funkcióinak is meghatározói.

Mik azok a konkrét társadalmi szükségletek, melyek a fakultatív oktatáson belül egy pedagógiai fakultáció létrehozását sürgetővé tették?

Államunk 1974-től kialakított népesedéspolitikájának következtében a népesség számának növekedésével kell számolni, ami a születések, ezen belül az élveszületések számának fokozott növekedéséből, a halálozások számának kisebb ütemű növekedéséből adódik.

Év	Összes születések	100 összes szülött közül élveszületett %
1970	153 339	99,0
1971	152 159	99,0
1972	154 668	99,1
1973	157 623	99,1
1974	187 957	99,1
1975	195 847	99,2
1976	186 916	99,2

Csökken a spontán vetélések és a terhességmegszakítások száma, valamint a csecsemőhalálozások arányszáma is.

Év	Spontán vetélések száma	Terhességmeg- szakítások /ezer/	Összes vetélések	1000 élveszülettre jutó 1 éven a- luli meghalt
1970	29,8	192,3	222,1	39,9
1971	28,5	187,4	215,9	35,1
1972	28,2	179,0	207,2	33,2
1973	28,2	169,7	197,9	33,8
1974	30,7	102,0	132,7	34,3
1975	28,3	96,2	124,5	32,8
1976	26,3	94,7	121,0	29,8

Államunk népesedéspolitikáját különböző törvényekkel, rendeletekkel támogatja, amelyek egyben további demográfiai növekedés biztosítékai.

A családalapítást elősegítő, az V. ötéves terv során megvalósítandó intézkedések fogalmazódtak meg az 1973-as minisztertanácsi határozatban. Minisztertanácsi rendelet foglalkozik a családi pótlék felemelésével és ugyancsak e körben született az 1973-as SZOT szabályzat. 1973-ban hozott a Minisztertanács határozatot a gyermekgondozási segély összegének megállapításáról, illetve emeléséről munkaügyi miniszteri rendelet is napvilágot látott. Még 1973-ban minisztertanácsi és pénzügyminiszteri rendeletet adtak ki a lakásépítésnél, tanácsi értékesítésű lakások elosztásánál szociálpolitikai kedvezmény alkalmazásáról.

A Népköztársaság Elnöki Tanácsának határozata és a Munkaügyi Miniszter rendelete 1974-ben a gyermekgondozási segélyről szóló jogszabály kiegészítését tartalmazza, a gyermek ápolására szabadnapot biztosít. Ujabb szociálpolitikai kedvezményeket adnak lakásépítésnél az 1974-es pénzügyminiszteri rendeletben.

1975-ben törvényt és minisztertanácsi rendeletet adnak ki a családi pótlékról. Országgyűlési határozat

születik a Szociális és egészségügyi országgyűlési bizottság megválasztásáról. Minisztertanácsi rendelet foglalkozik a lakásépítések pénzügyi feltételeivel.

1976-ban minisztertanácsi rendelet, SZOT szabályzat intézkedik a családi pótlék felemeléséről, és a gyermekgondozási segély időtartamának és folyosításának módosításáról.

A központi intézkedések mellett a helyi szervek /tanácsok különböző osztályai, üzemi-gyári vezetőség/ egyéb módjait is kidolgozták a több- vagy sokgyermekes családok életkörülményeinek megjavítására. Nagy gondot fordítottak üzemi, gyári óvodák építésére. A tanácsok fejlesztették a napközi otthoni ellátás színvonalát, az iskolákban a szociális ösztöndíj-rendszer következetes alkalmazására törekedtek. Sok helyen növekedett a kollégiumi férőhelyek száma. Rendkívüli segélyek folyósítására nyílt lehetőség.

A fenti körülmények között, az életszínvonal jelenlegi alakulása mellett reális lehetősége bontakozik ki a háromgyermekes családmódel kialakításának.

Össztársadalmi szinten viszont néhány területen, a feltételek megteremtésében lemaradás mutatkozik a demográfiai hullám következtében.

Objektív okok miatt ilyen hiányosságok az oktatás-ügy területén is mutatkoznak. Közvetlenül mutatózó

probléma az óvodai férőhelyek és az óvónő-ellátottság kérdése. Ez utóbbi gondnak az enyhítésére 1976-tól kezdve beindult a középfoku óvónőképzés, az óvónői szak-középiskolákban.

Napjainkban közvetlenül még nem érzékelhető az óvodai gondokhoz hasonló mértékű nehézség az általános iskolák alsó tagozataiban. Bár tanító-hiánnyal már több iskolában küzdenek.

Tanév	Oktatói munkakörben foglalkoztatott tanító				
	szük- séglet	álla- mány	ellátott- ság aránya	hiány - felesleg	
				száma	%
1971/72	21 241	21 714	102,2	+ 473	+ 2,2
1972/73	21 362	21 404	100,2	+ 42	+ 0,2
1973/74	21 739	21 381	98,4	- 358	- 1,6
1974/75	22 109	21 353	96,6	- 756	- 3,4
1975/76	22 318	21 158	94,8	-1160	- 5,2
1976/77	22 450	21 224	94,5	-1226	- 5,5

A demográfiai hullám következtében az 1980-as évek első felétől igen komoly tanuló-létszám emelke-

déssel kell számolni az általános iskolák alsó tagozatában.

További felmérések adatai szerint az ilyen létszámhoz viszonyított tanító-ellátottság terén hiányosságok várhatók. Ugyan pl. a Budapesti Tanítóképző Főiskolán ugynevezett speciális tagozat /I. évfolyamon gyorsított képzés, II-III. évfolyam levelező oktatás tanítói munkakör betöltése mellett/ beindításával készülnek a gondok enyhítésére, de a helyzet reális felmérése mellett megállapítható, hogy a 80-as évek közepéig az alsó tagozatban a képesítés nélküli tanerők bevonása - ha nem is döntő sullyal - elkerülhetetlenül szükségessé válik.

Egyfelől ez a felismerés inspirálta az oktatásügy felelős szakembereit az utkeresés során a nevelési alapismeretek fakultatív tantárgycsoport bevezetésére. A pedagógiai fakultáció képzési funkcióinak elemzésekor tehát feltétlenül ki kell emelnünk ezt a vonatkozást.

Mit jelent ez a funkció távlatiság, tartalom, szervezés szempontjából?

A képesítés nélküli tanító - igényvel középtávon kell számolni. A pedagógiai fakultáció életrehívásának középtávu célja az, hogy a záróvizsgát tett tanulók egy része - képesítés nélkül - tanítói mun-

kakörben helyezkedjen el. A nevelési alapismeretek hallgatása, a záróvizsga letétele képesítést nem ad a tanulónak. A tantárgycsoport oktatásának nem is ez a célja, tehát ugynevezett "kis-tanítókat" nem képez. Viszont feladat olyan pedagógiai alapműveltség /alapismeret/ és képesség adása, kialakítása, amely megkönnyíti a tanulónak, a későbbi képesítés nélküli tanítónak a hivatás gyakorlását. Azt, hogy a nevelési alapismeretek képzési funkciói közül ez csupán középtávon érvényes és kívánatos, - tehát mobil - funkció, és hogy a záróvizsga utáni képesítés nélküliség csak átmeneti állapot, az a tantárgycsoport bevezetését biztosító 109/1977. /M.K.10./ OM. számú miniszteri utasításból is nyilvánvalóvá válik: "A záróvizsga bizonyítvány az alkalmazás időpontjától számított egy tanévben belül, megfelelő iskolai minősítés és alkalmasság esetén a tanítóképző főiskola esti, vagy levelező tagozatán - a mindenkori felvételi keretszámok figyelembevételével - felvételi vizsga nélkül biztosít továbbtanulási lehetőséget a gyakorlati tevékenységgel megegyező levelező vagy esti tagozaton."

A pedagógiai fakultáció további képzési funkciója már hosszútávon - stabil funkcióként - jelentkezik.

Ez a funkció a középtávu meglétéig paralell érvényesül, majd túlnő rajta.

A nevelési alapismeretek fakultatív tantárgycsoport második fő feladata, funkciója a tanulók felkészítése a pedagógus pályára. Középtávon jelenti ez a képesítés nélküli tanítói állások betöltését és pedagógusképző felsőoktatási intézményekben történő továbbtanulásra való felkészítést is. Remekül érvényesül a tantárgycsoport tekintetében a gimnázium kettős funkciójának megvalósulása.

Milyen feladatot jelent a pedagógus pályára való felkészítés 16-18 éves korban?

Fiziológiai, általános- és fejlődéslélektani törvényszerűség, hogy a 16-18 éves fiatal érdeklődése, érzelmi fogékonysága mennyire intenzív. Aktivizálása - különösen ha saját maga által választott tantárggyal foglalkozhat - képességeinek - itt a pedagógiai képességeknek - fejlesztése nagy lehetőségeket rejt magában. /Ezeknek a képességeknek az elemzése, felismerésük, kibontakoztatásuk lehetőségei a II. fejezetben nyernek részletes kifejtést./

A nevelési alapismeretek fő funkciója még egy ugynevezett általános funkció: a pedagógus pálya iránti érdeklődés felkeltése, erősítése, a pálya megsze-

rettetése. Ennek a funkciónak a tárgyalásakor a leg-szembeötlőbb az, hogy ezek a funkciók a gyakorlatban mennyire elválaszthatatlanok egymástól. Elkülönítésük elméleti síkon lehetséges csupán, így is csak azért, mert külön-külön más-más oktatási tartalmat szervezeti formát, módszereket követelnek. De egy pedagógiai fakultatív foglalkozás folyamán - esetenként különböző arányban ugyan - megvalósulhat a tantárgycsoport mindhárom fő funkciója.

A fő funkciók mellett a képzés során mellék-funkciók is érvényesíthetők. Például feladata lehet a tantárgycsoport tanításának a tanulók majdani családi életének előkészítése, a családi életre nevelésnek - ha nem is formája - kiegészítőjévé válhat. Jó ifivezetőket "nyerhet" a mozgalom a pedagógiai fakultációt hallgatók köréből.

A gyakorlati munka során minden bizonnyal - ezen előre látható képzési funkciók mellett újabb előnyös oldalai bontakoznak ki e tantárgycsoportnak.

A nevelési alapismeretek gimnáziumi fakultatív tantárgycsoport képzési funkciói meghatározó jellegűek a végzendő orientálás, a tantervkészítés és az oktatás személyi-tárgyi feltételeinek megállapítása területén.

Ezek tárgyalása a további fejezetek anyagát képezi.

II. fejezet

Az orientálás általános és sajátos feladatai a nevelési alapismeretek fakultatív tantárgycsoport szempontjából

A fakultatív oktatási formán belül a különböző évfolyamok feladatai - a tanulók életkorának és a tényleges követelményeknek megfelelően - tovább differenciálódtak.

Az első osztályban számolni kell a tanulók nagy tanulmányi szintkülönbségével, s azzal, hogy az első évben általában tapasztalható rontás a tanulmányi eredményben. A lemaradás okainak felismerése, a tudásbeli hiányok megszüntetése az első gimnáziumi időszak feladata. A korábban kizárólagosan alkalmazott forma, a korrepetálás, nem ért - mert nem érhetett - el kellő eredményt. Más lehetőségek is nyílnak a szintkülönbségek kiegyenlítésére. Ilyen például a tanuló párok szervezése, csoportfoglalkozás tanítási órán, egyéni foglalkozás tanulókkal - esetleg külön órán, az ismétlés lehetőségének jobb kihasználása. Az első évfolyam tehát - feladataiból eredően - a felzárkóztatás elnevezést kapta.

A második évfolyam elnevezése is tartalmából adódik, illetve arra utal.

Az "orientálás" szó irányítást, eligazítást, tájékoztatást jelent. Mit jelent ez a pedagógiai gyakorlatban?

Az irányítás a pályairányítást jelenti az eligazítás feladata, hogy a tanuló önmagát megismerje önismeretének fejlesztését jelenti, a tájékoztatást a különböző hivatásokról, pályákról adjuk, pályaismeretet értünk alatta. Az orientálás akkor jó, ha a tanulók a nekik legjobban megfelelő-elméleti vagy gyakorlati- fakultatív tantárgycsoportot választják, tanulják. Az orientálás tehát egyfelől a további tanulmányi munka /III-IV. osztály/ alapja, másfelől - ezen túlmutatva - a tanuló egész életpályáját megalapozó, meghatározó tevékenység. Így jelentősége indokolja, hogy részletesen foglalkozzunk vele, - pontosabban a nevelési alapismeretek szempontjából vizsgáljuk funkcióját, tartalmát, szervezeti formáját. Azt vizsgáljuk meg, hogy mi vagy mik alapján és hogyan orientáljuk a tanulókat a pedagógiai fakultációra - azt, hogy az orientálás általános vonásai hogyan érvényesülnek - mi hangsúlyozottabban, mi kevésbé hangsúlyosan - e tekintetben.

Az orientáláshoz a kiindulási helyzetet meghatározza a végzett felzárkóztató munka, amely az első két gim-

náziumi félét feltétlenül igényli. Merev^{időbeni} határ nem állítható felzárkóztatás és orientálás közé, - nem mondhatjuk meg napra pontosan, hogy meddig tart a felzárkóztatás és mikor kezdődik az orientálás. A felzárkóztatás mindenképpen megelőzi az orientálást, majd a második évfolyamon egy ideig paralell futnak, mely folyamatban a fenti értelemben vett felzárkóztatás jelentősége csökken, a hangsúly egyre inkább az orientálásra kerül, végül kizárólagossá válik.

Hangsúlyoznunk kell, hogy az orientálás egyik tantárgycsoport felé sem jelenthet valamiféle alapképzést vagy alapismeretet. Az orientálás feladata, hogy a választható pályák nagy részével megismertesse a tanulókat, és^{az} hogy ezek közül^a megfelelő tudják kiválasztani, - önismeretük fejlesztése mellett a pedagógusoknak a tanuló^{is} személyiség megismerésének feladatával kell megbirkózniuk.

Célszerű a pályákat főbb tulajdonságaik alapján csoportosítani, hiszen minden egyes hivatás nem ismertethető és elemezhető, de egy-egy pálya-csoport már igen.

/Pl.: "Pedagógus" - óvónő, tanító, általános iskolai, középiskolai tanár./ Így a már elkészült pályatükrök - és ezek pontosítása - mellett szükséges továbbiak elkészítése, összeállítása.

Mit kell elmondani, mit kell tudni a pedagógus-pályáról?

Ismerjék a tanulók a pedagógus társadalmi-politikai jelentőségét, feladatait. Emellett legyenek a tanulóknak elképzelései, ismeretei, a pedagógus mindennapi munkájáról, - reálisan, őszintén kell ezt láttatni. Tudjanak a tanulók a pedagógus feladatainak, lehetőségeinek összetettségéről, arról, hogy hogyan nyílik lehetőség a tudományok legkorszerűbb eredményeinek felhasználására, s hogyan lehet esetenként eredményes a leggyományszerűbb módszer.

Ismerkedjenek meg a tanulók a pedagógus-pálya követelményeivel, lássák be, hogy ezek objektív kívánalmak, amik néha a pedagógus hivatás felé vezető utat lezárják. Például beszédhibás tanuló nem lehet óvónő vagy tanító, vagy a látás- és hallásélesség fogyatékosságai jelenthetnek akadályt, az idegrendszerrel kapcsolatos bármilyen zavar is kizáró ok. Fontos ismerni a pedagógus munkamódot: a pontosság, az igényesség, az ötletesség követelményét.

Nem téveszthető szem elől azonban az, hogy az orientálás feladata nem csupán a pálya megismertetése, hanem megszerettetése is. Ezért célszerű a pedagógus pálya megszerettetésére sikeres pedagógus-pályákat ismertetni. Legközelebb ez úgy kerül a tanulókhöz, - életkori sajátosságaiknak megfelelően, ha nem kizárólag neveléstörténeti szemelvényeket idéznek,

hanem például a lakóhely egy-egy nagymultu pedagógusát hívják meg beszélgetésre, ahol az idős pedagógus beszél pályája ugynevezett "nehéz-eseteiről", érdekességeiről, a felszabadulás utáni, megváltozott munkakörülményeiről. Lényeges, hogy a tanulók reálisan ismerjék és értékeljék a pedagógus élet- és munkakörülményeit napjainkban, lássák a társadalmi erőfeszítéseket és eredményeket, például a pedagógusok bér- és lakáshelyzetének alakulásában.

Sajátos helyzet alakul ki tanár és tanuló között ebben a fakultációban, hiszen a pedagógus saját utánpótlását kívánja biztosítani az orientálás, illetve a nevelési alapismeretek tantárgycsoport ~~oktatása~~ által. Ezért fokozott jelentőséggel bír - az orientálásban is - az egyéni példamutatás, a megfelelően alkalmazott pedagógiai intézkedés, a jóindulat, a következetesség, a segítészándék. A tanulóknak meg kell ismerkedniük azokkal a főbb képességekkel, melyek a pedagógus-hivatás gyakorlásához elengedhetetlenül szükségesek. Az önértékelés során tudniuk kell, hogy ők rendelkeznek-e ilyen képességekkel, vagy nem. De arra is rá kell irányítani a figyelmüket, hogy természetesen nem a már kifejlesztett, kiművelt képességeket kell keresniük önmagukban, hanem ^{adottságot, hajlamot} a képességek alapfoku meglétét.

Az, hogy a tanulók önismeretének fontosságát hangsúlyozzuk, nem jelenti a tanuló magárahagyását, vagy a *laisser faire* bánásmódot. A pedagógusok többször győződjenek meg a tanulók önismeretének alakulásáról. Vegyék észre a tanulók tulzott önelégültségét, vagy az önbizalom hiányát. Beszélgetések során nyiljon lehetőség a társakkal történő összehasonlításra, - az objektív önmegismerésre. Kapcsolódjon ez össze a fogyatékos-ságok, hibák következetes bírálatával. A tanulók lássanak perspektívát, távolabbi célokat, s ítéljék meg, hogy vágyaik milyen törekvéssel, tettel párosulhatnak esetükben. Vizsgálják a tanulók és reálisan értékeljék akaratukat, s fejlesztésének útját is jelöljék ki, s valósítsák is meg ezirányu célkitűzéseiket.

A tanulók önértékelésének fejlesztésében a pedagógusok éljenek az osztályközösség erejével, a közösség adta lehetőségekkel. Nyílt, őszinte légkörű beszélgetésekre biztosítson a tanár lehetőséget, írásos tanulói munkák értékelésekor a kellő pedagógiai tapintattal járjon el. Ne érje be a tények puszta tudomásul vételével, vagy rögzítésével, a kiváltó okokat, magyarázatokat is keresni, elemezni kell. A tanulók véleményét mindig vesse egybe saját tapasztalataival. A tanulók önismeretének vizsgálatához fejlesztéséhez - mint ahogy a fakultatív oktatás más területén is -

nélkülözhetetlen a szülőkkel való kapcsolattartás. Fontos az egy osztályban tanító pedagógusok együttműködése, tapasztalatcseréje e tekintetben is. Az orientálás és a személyiségfejlesztés szempontjából is kíváncsi vagyok, hogy a tanulói önismeret kapcsolódjék az önneveléshez, valamint ennek eredmény-vizsgálatához.

Az orientáló pedagógiai munkában különböző fokozatok kísérelhetők figyelemmel, ami alapján az orientálásnak a következőkben ismertetendő ^{kétlépcsős} modellje dolgozható ki.

Kialakul egy ún. "elsődleges orientálás", ami alatt annak eldöntését értjük, hogy a tanulót az elméleti vagy inkább a gyakorlati irány felé orientáljuk-e. Ennek meghatározása után - ahogy "finomodik" az eredmény - kerül sor az elméleti vagy a gyakorlati irányon belül egy konkrét tantárgycsoport megjelölésére, ajánlására, a "másodlagos orientálás"-ra.

Hogyan alakul ez a kérdés a pedagógiai fakultáció tekintetében?

A nevelési alapismeretek fakultatív tantárgycsoport a gyakorlati irányhoz tartozik. Ennek megfelelően az "elsődleges orientálás" során - még nem a speciális pedagógus - képességeket vizsgálva - különböző gyakorlati képességek kutatására kerülne sor. Ilyen alapvető képességek az egyszerű fizikai képességek.

/Például állóképesség./ Vizsgálni kell a műszaki-technikai képességeket: a manuális képességeket, a technikai ügyességet, tanulékonyságot. Kutatni kell a tanulók esztétikai érzékének fejlettségét, ezirányú tevékenységeit, kedvteléseik, esztétikai értékitéletének fejlettségét.

Vizsgálni szükséges a tanuló fizikai és szellemi munkához való viszonyát. Természetesen a gyakorlati képességek elemzése mellett a tanuló személyiségének általános megismerése is folyik. Így értelmi fejlődése, világnézeti-erkölcsi alakulása, közösséghez való viszonya, egyéb speciális érdeklődése, stb. képezik vizsgálat tárgyát. Ezek a személyiségjegyek, tulajdonságok is meghatározói az "elsődleges orientálás"-nak, ami alapján a tanuló az egyik orientációs irányba kerül /pl: gyakorlati irány/. Ezt követheti a "másodlagos orientálás", azaz egy meghatározott tantárgycsoport megjelölése, kiválasztása a tanuló számára /pl. nevelési alapismeretek/.

/Az elméleti irányba kerülők választhatnak humán és reál ágazat közül./

Milyen legyen az elsődleges - másodlagos orientálás időaránya?

A 125/1978. /M.K. 14./ OM számú utasítás szerint az orientálásra a második évfolyam alkalmas és hivatott.

Az orientálás a második osztályban akkor végezhető eredményesen, ha az első osztályban, a felzárkóz-

tatás folyamán előkészítik a tanulókat erre a következő feladatra. A kérdést rugalmasan kezelve megállapítható, hogy - a tényleges orientálás megkezdése nélkül - a helyi adottságoknak /pl: tanulók személyiségének fejlettségi szintje/ megfelelően végezhető már az első évfolyamon is orientáló munka. Ez azonban általánosnak nem tekinthető a gyermek-anyag különbözősége miatt, hiszen számos iskolában nehézséget okoz a szintkülönbség kiegyenlítése, a felzárkóztatás egy év alatti elvégzése. Kísérletileg bizonyított tehát, hogy a második év az általánosan alkalmas az orientálásra. Tehát az elsődleges és másodlagos orientálás időarányát egy éves terjedelemben lehet meghatározni. A fent említett oktatási miniszteri utasítás heti 1 órát biztosít az orientálásra. Véleményünk szerint heti két óra is kitölthető lenne az orientálással, illetve az ezzel kapcsolatos pedagógiai tevékenységekkel. Heti két óra évente 64 órát jelent. Az elsődleges orientálás - elképzelésünk szerint - ebből 20 órát, a tanév első 10 hetét veheti igénybe. A tanulók személyiségének megismerése terén a felzárkóztatás évében, valamint a hangsúlyozottan erre hivatott 10 hét alatt el kell érni azt a szintet, hogy a lehetséges két főirány közül a megfelelő kiválasztható legyen.

Mik a "másodlagos orientálás" feladatai a nevelési alapismeretek fakultatív tantárgycsoport szempontjából?

Az évi 64^{órás} orientáló-foglalkozásból 44 óra marad - a fentieknek megfelelően - a másodlagos orientálásra, a már meghatározott irányon belüli konkrét tantárgycsoport kiválasztására. A nevelési alapismeretek tanulására annak nyílik lehetősége, aki képességei, választása szerint a gyakorlati irányba került. Az orientáló foglalkozás nevezhető pályaválasztási órának. Az egy osztályba járó tanulóknak így egy meghatározott hányada venne részt a gyakorlati irány pályaválasztási óráin. Az osztályok tehát már a második osztály utolsó 22 hetében két csoportra oszlanának: azokra akik az elméleti irány orientáló foglalkozásaira és akik a gyakorlati irány foglalkozásaira járnak. Így látszólag tovább bonyolódik a pályaválasztási óra vezetőjének kiválasztása körüli egyébként is összetett probléma. Ez azonban csak akkor van így, ha csak azt a megoldást fogadjuk el, hogy kizárólag az osztályfőnök lehet a pályaválasztási óra vezetője. Ez a variáció egyébként is megkérdőjelezhető több okból. Nem mindig az osztályfőnöknek nyílik a legtöbb lehetősége a tanulók megismerésére, hiszen pl. tanítási órán sem biztos, hogy ő van legtöbbet tanulóival; bizonyos gyakorlati pályák megismertetésére sem biztos, hogy az osztályfőnök a legalkalmasabb /ez

szaktárgyainak függvénye/. Így megoldható, sőt kívánalom, hogy ne minden pályaválasztási órát az osztályfőnök vezessen, hanem bevonható ebbe a munkába a későbbi fakultatív tantárgycsoportot tanító pedagógus, vagy más szaktanár is.

A másodlagos orientálásra fennmaradó évi 44 óra feladata, hogy összes gyakorlati tantárgycsoport közül a tanulót a számára legmegfelelőbb kiválasztásához segítse, orientálja. A gyakorlati tantárgycsoportok számát figyelembe véve megállapítható, hogy a pedagógiai fakultáció iránti érdeklődés felkeltésére az erre legalkalmasabb tanulók kiválasztására a nevelői személyiségvonások megnyilvánulásainak felismerése évi 10 óra adható. /Ez a 10 óra talán kevésnek tűnik, - de annak figyelembe vételével, hogy képességeknek pusztán felismeréséről, - s nem továbbfejlesztéséről - a pálya főbb vonásainak megismertetéséről van szó, valamint a tanulói személyiség ismertségének e szakaszában már feltételezhető foka mellett ez az óraszám biztosítja a kívánt eredményt./

A tanulócsoport minden tagja résztvesz az összes tantárgycsoporttal kapcsolatos gyakorlati irányú pályaválasztási órán. Azt, hogy ki melyik tantárgycsoportot választja az dönti el, hogy az egyes tanulóknál melyik tantárgycsoport iránt ébredt ezeken az órákon vonzalom,

melyik tantárgycsoporttal kapcsolatos elméleti, gyakorlati feladatokat oldották meg a legfrappánsabban, legrátermettebben, melyik tantárgycsoporttal kapcsolatosan mutatkozott a legtöbb képességük.

Melyek azok a kutatandó, felismerendő, vizsgálandó személyiségvonások, képességek, amik a pedagógia fakultáció tanulásához nélkülözhetetlenek, illetve hasznosak?

A tanulói személyiség strukturájának vizsgálati szempontjait - e téren - a pedagógus iránti társadalmi elvárásokból származó követelmények határozzák meg.

A tanuló személyiségvonásai közül hangsúlyozottan figyelemmel kell kísérni érdeklődése alakulását, irányát. Fontos a pedagógus-pálya szempontjából a tanuló társadalmi - közéleti - politikai problémák, kérdések iránti érdeklődése. A tudomány és technika korszerű vívmányainak kutatása, elemzése is jellemezze a tanulót. Olvasási érdeklődésének iránya terjedjen ki a pedagógus-hivatással kapcsolatos szépirodalmi, illetve a pedagógiai-szakirodalmi munkákra is. A tanuló ezek iránti érdeklődés aktiv érdeklődés legyen, cselekedettel, tettel segítse érdeklődése tárgyának elérését. A pedagógus feladata a pályaválasztási órákon az ébredő érdeklődés megtartása, fokozása, a tantárgycsoport tananyagának tanulása iránti vágy létrehozása.

A pedagógus-hivatás szempontjából fontos érzelmek feltárása, gondozása is feladata az orientálásnak. Szükséges a tanuló embertársak, gyermekek iránti érzelmi viszonyulásainak vizsgálata. Fontos annak elemzése, hogy ezek az érzelme

k milyen motiváló erővel bírnak a gyermeki személyiség értékelésében. Meg kell győződni a tanuló lelkiismeretességének, kötelességérzetének mértékéről. Jó, ha a pedagógiai fakultációt választó, az erre irányított tanuló érzelmei mélyek és tartósak. Megvizsgálandó, hogy a tanuló magatartására a siker vagy a sikertelenség milyen hatással van, a pedagógus-hivatást sokszor jellemző kétség és csalódás a tétlenséget, beletörődést, vagy az aktív továbbküzdést eredményezi-e esetében. A tanuló rendelkezzen fejlett esztétikai érzelemmel is. A pedagógusok az érzelme

k kutatása, felismerése mellett fordítsanak kellő figyelmet az érzelme

k nevelésére, fejlesztésére.

A pedagógus-pályára készülő tanulót a szilárd marxista-leninista világnézet jellemezze. A tanuló tudjon mások - a gyermekek - világnézetének alakíthatóságáról, nevelhetőségéről, és ennek szükségességéről, fontosságáról, céljairól is. A tanuló világnézete tevékenységeiben, magatartásában nyilvánuljon meg, tehát szocialista módon élő és cselekvő, példát mutató

fiatal legyen. Személyiségét, munkáját céltudatosság, szenvedélyesség jellemezze. Az orientálást végző pedagógus a tanulóról szerzett korábbi tapasztalataival egyeztesse újabb információit, s így formáljon képet a tanuló világnézetének pillanatnyi állapotáról, ezek alapján ítélje meg, hogy a tanuló orientálható-e a pedagógiai fakultáció felé.

Jelentős kérdés annak megítélése, hogy a tanuló temperamentumának mutatói a pedagógus-pálya követelményei által körülhatárolt intervallumon belül helyezkednek-e el. A tanuló temperamentumának vizsgálatakor figyelembe kell venni, hogy a körülmények meghatározó jellegűek a pillanatnyi eredményt illetően, így tartós, rendszeres személyiségmegismerést kell végezni az objektív, jellemző eredmény elérése érdekében. Ezesetben is fontos a korábbi tapasztalatok felidézése, egyeztetése. A két szélsőséges vérmérsékleti típus /kolerikus, melankolikus/ nem kedvező feltétel a pedagógus-hivatás gyakorlásához. A köztes-típusok /szangvinikus, flegmatikus/ kellőképpen megfelelhetnek a pálya követelményeinek, hiszen a gyakorlatban az átmeneti típusok fordulnak inkább elő, mint a "tisztá" típusok. Ilymódon a köztes típusok pozitív vonásai ötvöződhetnek is egy-egy tanuló esetében.

A tanulói személyiség strukturális felépítésének vizsgálatában a jellem megismerésére nagy gondot kell fordítani. Kutatni kell azt, hogy a tanuló jellemének bizonyos szintje milyen környezeti hatások mellett alakult ki, milyen életmóddal párosul. A pedagógus-pálya - feladataiból adódóan - különösen határozott, szilárd jellemű embert igényel. Fontos tudnia a tanulóknak, hogy mind saját mind mások - gyermekek - jelleme alakítható, nevelhető, s hogy ez nem csupán lehetőség, hanem feladat is napjainkban. Meg kell ismerni azt, hogy a tanuló jellemének milyen részét tölti ki a meggyőződés, a szükséglet, az akarat, s hogy a jellem a többi személyiség-építőelemmel milyen kapcsolatban áll. A jó pedagógus sok pozitív akarati tulajdonsággal rendelkezik, mint például határozottság, önállóság, kitartás a kitűzött célok elérésében, megvalósításában, erőfeszítés a munkában. Az orientálást végző pedagógusnak fokozott lehetőségei és feladatai vannak a személyes példamutatásra, a pedagógus jellemével kapcsolatos elvárásoknak megfelelő példázatára.

A tanuló személyiségének központi építőeleme a képességek rendszere. Minden ember többirányú képességgel rendelkezik. A képességeknek - fajtájuktól és fejlettségüktől függően - önálló strukturájuk van.

A pedagógiai fakultáció szempontjából ezen képesség-csoport, a pedagógiai képességek csoportja strukturájának feltárása, elemzése a feladat.

Felvetődik a kérdés, hogy 15-16 éves tanulók esetében feltételezhetők és kutathatók-e kész pedagógiai képességek, vagy a személyiségmegismerés irányát a hajlamok és adottságok vizsgálatára célszerű-e kiterjeszteni. Határozott válasz nem adható a kérdésre, hiszen a képességek kialakultsági foka azonos életkori gyermekek körében is igen különböző, mert a fejlődést meghatározó külső és belső tényezők is különbözőek. Kuzmina "A pedagógiai képességek kialakulása" című könyvében utal arra, hogy már óvodás kortól kezdődően nyomonkövető ilyen képességek kialakulása. A fentiekből az a következtetés vonható le, hogy a pedagógiai képességek pontos körülhatárolása után ezek meglétét kell keresni a tanulók személyiségstrukturájában, és a várható eredmény az, hogy az egyes pedagógiai képességeket a fejlettség, kialakultság különböző szintjein ismerhetjük fel. Tehát a pedagógiai fakultációra orientálható tanulók körében azt az eredményt kaphatjuk és várjuk, hogy néhány pedagógiai képesség kialakulásának megvannak a meghatározott előfeltételei, néhánynak elsődleges természeti alapja biztosított, néhány pedagógiai képesség pedig fejlett formájában van jelen, azaz a tanuló pszichikai sajátosságai jól megfelelnek a pedagógiai tevékenység bizonyos követelményeinek,

Mik azok a pedagógiai képességek, amelyeket kutatni kell, illetve amelyekre tekintettel kell lenni az orientálás során?

/Ezeket a pedagógiai képességeket ismertetni kell a tanulókkal a pályaválasztási órákon. Ezzel segíthető a tanulók megbízhatóbb önértékelése, valamint a pályaismeret kialakítása./

A pedagógusnak jó pedagógiai megfigyelő-képességgel kell rendelkeznie. A tanuló magatartásának nem pusztán kirívó jegyeit, főbb jellemzőit kell észlelnie, hanem a gyermek rejtettebb megnyilvánulásaiából /arcjáték, gesztus/ is következtetéseket kell levonnia. Ugyancsak jó pedagógiai megfigyelőképesség szükséges családlátogatás alkalmával, ahol sokszor az elmondottaknál mélyebbre kell látni. A jó megfigyelőképesség eredménye az, amikor a pedagógus például a gyermekek szünetekben történő játéka alapján a szükséges pedagógiai intézkedéseket megteheti. Különösen az óvodás korú gyermekek esetében bír nagy jelentőséggel a beszédhibák felismerése, ezek elkülönítése a kiskori beszéd jellemzőitől.

A pedagógusnak fejlett pedagógiai képzelőerővel kell rendelkeznie. A nevelés-oktatás folyamán sokszor szükséges jó példákkal illusztrálni a tananyagot, színesíteni az órát, a napközi otthoni foglalkozást. A jó

képzőerő feltétele annak is, hogy az iskolákban a helyi adottságoknak megfelelően a változatosságot biztosítva a leghatékosabban alakíthassák a tanulók szabadidős tevékenységét.

A jó pedagógus képes figyelemmegosztásra, hiszen a tanítási órán párhuzamosan többféle tevékenységet is kell folytatnia. Ez a helyzet például tanuló-kisérleti órákon, vagy egy "átlagos" tanórán, ahol a magyarázat mellett a tanulók megfigyelését a tananyag megértésének kontrollálását is végzi a pedagógus.

Fontos és jó képesség a gyors kapcsolatteremtés pedagógiai képessége. Ennek előnyeit érzi az a fiatal pedagógus, aki munkahelyén kollegáival és tanítványaival hamar megtalálja a megfelelő hangnemet, s így gyors, helytálló információkhoz jut, valamint önmagát is rövid időn belül el tudja fogadtatni. A gyors kapcsolatteremtés igénye jelentkezik szinte minden tanórán, amikor az új tananyag és a tanulók személyisége közti kapcsolat létrehozása a cél, ~~vagy~~ minden új osztály esetében, ahol a megfelelő diák-tanár viszony kialakítása a feladat.

A pedagógus egyik fő erénye a jó kezdeményező képesség. Ez a közösség kialakításában játszik döntő szerepet. Jó iskolai és iskolán kívüli alkalmak biztosítását jelenti arra, hogy a pedagógus a tanulókat és megfordítva, illetve a tanulók egymást reálisan megismerhessék és értékeljék. A kezdeményező képesség egysze-

rűbb formában a tanítási órák didaktikai nevelési feladatainak megoldásában is jelentőséggel bír.

Funkciójával szorosan kapcsolódik az előbbihez jó szervező képesség. A közösség lelkesítésének, erősítésének eszköze. Szerephez jut a tanítási órákon, amikor a pedagógus például a csoportmunka és az egyéni foglalkozás pedagógiai eszközeit párhuzamosan alkalmazza.

A pedagógus személyiségét is jellemezze az alkotó beállítottság, a kreativitás. A pedagógus oktatási módszerei egyéniek, az adott helyzethez alkalmazkodóak legyenek. A pedagógus kísérletező, újat, jobb megoldásokat kereső ember legyen. A helyi adottságokban rejlő lehetőségeket /természeti, dologi/ aknázza ki, eredményesen használja fel, ötleteit valósítsa meg. Önképzési készséggel rendelkezzen.

A pedagógust jellemezze a megfontoltság és az igazságosság. Ezek szoros kapcsolatban állnak a kritikai képességgel.

Az ember személyiségének egyik fő összetevője az érzelem. A pedagógus-hivatáshoz gazdag érzelmi élettel kell rendelkezni, mert a tanulók problémáinak megértése, s lehetőség szerinti orvoslása szinte mindennapos pedagógiai feladat. A gazdag érzelmi élet lehetővé teszi a tananyag számos vonatkozásával kapcsolódási pont kialakítását, - az átélés, a meggyőző előadásmód biztosítéka ez.

A pedagógust nyíltság, őszinteség jellemezze.

A vidámság, humorérzék előnyei is gyümölcsözőek a diák viszony alakulásában, az iskola családiassá, barátságosabbá tétele terán.

A tanuló figyelmét fel kell hívni arra, hogy a pedagógiai képességek elsajátíthatók. Megfelelő hajlamok esetén a hivatásszeretet, a gyermekszeretet motiváló erejére építve kialakíthatók a kívánt képességek. Ehhez esetenként türelemre, felelősségérzetre, akaraterőre van szükség. Így a sokoldalú képzettség igényének megfelelő odaadó pedagógus-személyiség formálható. Mindvégig hangsúlyozni kell azonban, hogy pusztán a szakismeret nem elegendő a pedagógus-pályához, hanem magas-szintű általános műveltséggel is kell rendelkezni. A tanulóknak elé a demokratikus vezetési stílus modelljét kell példaként állítani. A tanulók nyerjenek betekintést a különböző pedagógiai területek /óvónői, tanítói munka/sajátos követelményrendszerébe is.

Az orientálás során vizsgálni kell, hogy a tanuló a jó pedagógusra jellemző tulajdonságok melyikével rendelkezik. A pályaismertetés során utalni szükséges, fel kell hívni a tanulók figyelmét ezekre a tulajdonságokra.

A tanulók közlőképesség-szintjének vizsgálatára hangsúlyt kell fektetni. Fel kell hívni a tanulók figyelmét a közlőképesség fontosságára és ennek fejleszthetőségére.

A tanulók világnézetének, politikai érettségének mutatója a haladó gondolkodás. Ennek színvonalával függ össze a mindenkori fiatalok problémáinak megértése, az oktatási-nevelési újítások, korszerűsítések, reformok fontosságának átérzése, aktív támogatása.

A pedagógiai intézkedések során - alkalmanként - a megfelelő pedagógiai tapintattal kell eljárni. Elképzelhetők olyan nevelési szituációk, amikor kisebb-nagyobb tanári vagy tanulói közösségek bevonása szükséges a megoldás megkereséséhez. Azonban számos olyan jellegű probléma adódhat, amely megoldásához az iskola segítségére van szükség, de csupán a tanuló és egy-egy pedagógus közreműködését igényli. Ilyen probléma lehet például a tanuló egészségi állapotának, családi helyzetének alakulása.

A pedagógus legyen együttműködő a tanulókkal. Ez nem jelenti azt, hogy a pedagógustól elvárnánk, hogy a tanulók "rossz-cselekedeteit" palástolja. Tehát az együttműködés és pedagógiai következetesség nem zárják ki, hanem feltételezik és kiegészítik egymást. Pedagógiai együttműködésre van szükség különböző tanítási órán és iskolán kívüli tevékenységek során klubdélutánok, kulturális rendezvények, kirándulások alkalmával.

A tanulóknak fel kell készülniük arra, hogy az elkövetkező munkájuk során számos esetben türelemre lesz

szükségük. A lassabban haladó gyermekekkel való foglalkozás tekintetében, a minden bizonnyal bekövetkező gyermeki "csinytevések" értékelése, elbirálása alkalmával lesz erre a tulajdonságra fokozott szükség.

Lényeges a tanulás motiválásában, a tanulóhoz való ~~közeli kapcsolatban~~, hogy a pedagógus elfogadja a tanulók érzelmeit, gondolatait. Nem jelent ez feltétel nélküli kompromisszumot, csupán a kínálkozó lehetőségek kiaknázásának fontosságát kívánjuk hangsúlyozni. Alkalmanként célszerű a tanulók elképzeléseit beépíteni a tanórába, vagy utalni a tanulók érzelmi megnyilvánulásaira, példaként idézni egy-egy jó tanulói hozzászólást.

A pedagógus a dicséret és bírálat alkalmazási arányára mindig komoly figyelmet fordítson. A bíráló pedagógiai beállítódás kizárólagosságát hirdető nézet elítélendő. Azonban csak dicsérni sem lehet cél, mert jó eredményhez ez sem vezethet. Eredményesnek bizonyul az a módszer, ahol a valós eredményeket méltató dicséret a segítő, építő, jóindulatu bírálattal párosul. A pozitív pedagógiai beállítódást tökrözi az őszinte dicséret, ami nagy motiváló erő a tanulók számára további munkájukhoz. A dicséret és bírálat megfogalmazását, közlési körülményeit, módszereit mindig a gyermekek életkorának megfelelően kell megválasztani.

A pedagógiai munka során mindvégig nehéz feladat a nyugodt klíma biztosítása. Ez azt jelenti, hogy a pedagógus a rossz hangulatán esetleges zaklatottságán uralkodni képes az iskolai munka során. Ennek hiánya zavaró lehet a tanulók körében, hátravetheti a nevelőmunkát.

A tanulókat meg kell ismertetni azzal a ténnyel, hogy napjainkban a pedagógussal szemben magasabb követelményeket állítanak, mint korábban. Azonban tudniuk kell, hogy ehhez a szakmai képzés színvonalának emelésével, a mind nagyobb társadalmi segítséssel kapnak támogatást.

A pedagógusnak gyors döntéskésztséggel és helyzetfelismerő-késztséggel kell rendelkeznie.

A pedagógus-munka jellemzője az igényesség. Ez kétoldalu feladat: egyrészt önmagával, másrészt tanulóival szemben legyen igényes a pedagógus. Az igényesség szintje azt is meghatározza, hogy a pedagógus kitűzött nevelési céljait mindenképpen megvalósítani igyekszik-e, vagy nehézség esetén könnyedén eláll-e szándékától.

A pedagógus eredményesen úgy hathat tanulóira, ha azok az őszinte törődés, odafigyelés erejét érzik.

A pedagógusnak az önkontroll képességével kell rendelkeznie. Ennek formája a pedagógusok közötti tapasztalatcsere, a továbbképzéseken való részvétel, az állandó szakirodalmi tájékozódás lehet.

A dinamikusság, kiegyensúlyozottság és fejlődőképesség is jellemzője a pedagógusnak.

A fentiekben azoknak a pedagógiai képességeknek az elemzésére került sor, amelyeket a pedagógiai fakultációra orientálás szempontjából, a pálya megismertetése tekintetében fontosnak, szükségesnek vagy hasznosnak ítéltünk meg.

A következőkben azokról a pedagógiai pszichológiai módszerekről szükséges beszélni, amelyekkel ezek a képességek feltárhatók, megismerhetők.

Melyek ezek a módszerek, milyen körülmények, feltételek között és hogyan alkalmazhatók?

A képességek feltárása feltételezi az egész személyiség strukturájának megismerését. Képességeket izoláltan kutatni nem lehet, mert az összefüggések felismerése nélkül hamis eredményeket kaphatunk. A cél tehát a komplex személyiségmegismerés, melynek részeként - a megfelelő hangsúlyt biztosítva - tárhatjuk fel a képességeket. Azonban biztosíthatunk olyan lehetőségeket, teremthetünk olyan körülményeket, irányíthatjuk figyelmünket úgy, hogy a személyiségmegismerés során a képességek feltárására összpontosítsunk, - a stratégiai cél mellett taktikai feladatot oldjunk meg. Ez önmagában is igen összetett probléma, ezért elemzésére külön figyelmet szükséges fordítani.

A képességek feltárásához ismerni kell megnyilvánulási formáikat, megismerési lehetőségeiket, módszereiket.

Ez a képességfeltáró - megismerő pedagógiai munka természetesen nem csupán a második osztály, vagy a pályaválasztási órá^{feladata}. A lehetőségek hosszabb távúak, sokkal összetettebbek, számos alkalmat kínálóak.

A komplex személyiségmegismerést már a tanuló általános iskolából hozott jellemzésének tanulmányozásával, esetleg a személyes találkozást megelőzően is megkezdí a pedagógus, az osztályfőnök. Ezt követi a tanuló^{ról} az első osztályban szükséges lehetséges információk gyűjtése. Ide tartoznak a tanuló személyi adatairól, családi körülményeiről, testi fejlettségéről, egészségi állapotáról gyűjtött információk. A személyiségmegismerés azonban nem csupán adatok rögzítését, hanem a változások, a visszaesés és fejlődés figyelemmel kísérését is jelenti. A képességek feltárása ennek a folyamatnak, a személyiség-alakulás nyomonkövetése folyamatának a része. Ez a munka a pedagógusoktól magasszintű szakismeretet, körültekintést, következetességet igényel.

A tanulók képességeit - így a pedagógiai képességeket is - tevékenységeik során kutathatjuk, ismerhetjük meg. Ezek lehetnek spontán vagy irányított tevékenységek, azaz adódhatnak nem várt alkalmak a képes-

ségek feltárására, de meghatározott feltételek mellett cselekedtethetjük is a tanulókat e célból. Lehetőségünk nyilhat a tanulók számos pedagógiai vonatkozást tartalmazó tevékenységének figyelemmel kísérésére, de adhatunk célzott feladatokat is.

Néhány pedagógiai hajlam, adottság, képesség folyamatosan, az első osztálytól kezdődően nyomonkövethető. Vannak olyanok, melyeket csupán a második osztályban, vagy csak a pályaválasztási órákon érdemes, szükséges kutatni.

A tanulók iskolai és iskolán kívüli tevékenységei a megismerés gazdag forrását jelentik. Az iskolai és iskolán kívüli tevékenységek között is megkülönböztethetünk kötelező és szabadon, önként vállalt tevékenységeket, munkákat. A választott tevékenységek és elvégzésük színvonalának elemzése hasznos adalék a képességek feltárásához.

A gyakorlati pedagógiai munkában sokszor jelent problémát, hogy a pedagógusok tanulói személyiséget megismerő módszerei igen egyhanguak, egysikuak. Ezeket a módszereket is mereven, a rossz értelemben vett következetességgel kezelik. Ez a jelenség általában a szakismeret hiányával, a köz^{ny}össéggel magyarázható. A gimnáziumi oktatás korábbi formájában is visszavetette a pedagógiai munkát a személyiség-megismerő tevékenység

torzult formája, de a fakultatív oktatási forma nem tűri ezt a hiányosságot. Ezért kell a lehetőségekre rámutatni, módszertani segítséget, ötleteket adni a képességek feltárása terén. Ezért azt kell megvizsgálni, hogy a pedagógiai képességek, megnyilvánulási területeik, megismerési módszereik közül melyek rendelkeznek egymás mellé, azaz melyek kapcsolhatók össze.

A tanulók pedagógiai megfigyelőképessége megmutatkozik, ha társai jellemzését kapja feladatul. Objektív ítélőképességének, pedagógiai éleslátásának tanujelét adhatja a tanuló, ha nem csupán felszínes jelekből ítél, de mélyebbre hatol, az okok feltárására, körülmények figyelembevételére is kiterjed figyelme. Adhatunk feladatul egy pedagógiai szituáció-elemzést, mely során a fentiekhez hasonló elvárásaink lehetnek, pedagógiai körülmétekintést remélhetünk. A tanulók pedagógiai megfigyelőképessége mutatkozhat meg KISZ-foglalkozások, kirándulások, alkalmával, amikor társaik helyzetének megítélésében várható el a pedagógiai fakultáció iránt érdeklődő tanulóról helyes döntés.

A tanulók pedagógiai megfigyelőképességének megnyilvánulási formája lehet - a pályaválasztási órák keretében is megvalósítható óvodai - iskolai hospitálás. Különböző megadott szempontok szerint végezzenek a tanulók megfigyelést. Az eredmények elemzése során figyeljünk arra,

hogyan a tanuló mennyire tudta-e lényegest elválasztani a lényegtelenetől, mennyire objektív vagy szubjektív a nézőpontja, mik megjegyzéseinek motivumai.

A tanulói megfigyelőképesség elemzésének módszere lehet a beszélgetés. Előkészített vagy spontán csoportos vagy egyéni beszélgetés is - tartalmától adódóan - alkalma lehet ezen képesség felismerésének. Családlátogatás során is felszínre kerülhetnek a tanuló megbízható pedagógiai megfigyelőképességének tan^ujelei. Például testvérei magatartásának, vagy szülei egy-egy intézkedésének megítélésében.

A tanuló pedagógiai képzelőereje nyilvánul meg nevelési szituációk elemzése során. Hasznos, ha a pedagógiai fakultáció iránt érdeklődő tanulók ifivezetői tevékenységet folytatnak. A foglalkozások megtervezésében képzelőerejükre kell támaszkodniuk, ami fejlesztőleg hat-e a képesség alakulására.

Az ifivezetés általában jó és kívánatos tevékenységi forma a pedagógiai képességek kibontakoztatására. A tanulók pedagógiai képzelőerejéről győződhetünk meg, ha pl. hospitálás után azt a feladatot adjuk, hogy a látott foglalkozás, vagy tanóra nevelési feladatait a tanuló hogyan, milyen eszközökkel valósította volna meg. Az orientálást végző pedagógusnak a tanulók pedagógiai képzelőerejének alakulását megfigyeléssel kell nyomonkövetnie. Élni kell az alkalmi és rendszeres, az előre

eltervezett és spontán, a rövid ideig tartó és tartós megfigyelés adta lehetőségekkel.

A tanuló általános figyelemmegosztó-képességét a tanítási órákon kísérhetjük figyelemmel. Jó alkalom egy olyan számonkérés, ahol a tanulónak a magyarázat mellett az adott tevékenységet /pl: kémiai kísérlet, geometriai idom készítése/ is végeznie kell. A gyakorlati foglalkozások is számtalan alkalmat kínálnak e képesség vizsgálatára. Hospitálások alkalmával megbizhatjuk a tanulót több diák, többszemponthu megfigyelésével. A kapott eredmény tükrözi a figyelemmegosztó-képességet. Társadalmi munka során a tanulók - feltehetően - új, összetett feladatokat végeznek. Ezen tevékenység eredményessége vagy eredménytelensége is mérlegelendő. A tanuló figyelemmegosztó-képességének vizsgálatára különböző pszichológiai vizsgálatok is végezhetők. Az ifivezető által tartott foglalkozások sikere vagy sikertelensége is jelzi a nevelési alapismereteket tanulni szándékozó tanulók figyelemmegosztó képességének színvonalát. E képesség megismerését a pedagógusok, az osztályfőnök a megfigyelés, a beszélgetés, a kollegák óráinak látogatása módszerével végezhetik.

A tanulók gyors kapcsolatteremtő képességet vizsgálhatjuk az osztályban elfoglalt helyük szerint. A társaktól "kiérdemelt" pozíció tükrözője a kapcsolat-

teremtő képességnek. Szociometriai vizsgálat eredményeinek elemzése, a választások iránya sokat elárul e téren. Önálló feladatot is adhatunk a tanulóknak e kérdés vizsgálatakor. Például egy általános iskolai kollégium egy csoportjának patronálói feladatát. Vizsgálhatjuk, hogy a kollégium összetett feladatai /az otthon pótlása, tanulmányi munka, közösség formálása, stb./ megoldásából hogyan veszik ki részüket a tanulók. Figyelemmel kell kísérni, hogy mint ifivezetők hogyan és milyen kapcsolatokat teremtenek a raj, az örs tagjaival.

A pedagógusoktól e képesség vizsgálata a megfigyelés, beszélgetés, szociometriai vizsgálat, családlátogatás, hospitálás, funkcióválasztási kísérlet módszerének alkalmazását igényli.

A szervező- és kezdeményezőkézségről az ifjusági szervezet gyűlésén, kirándulások szervezésekor és lebonyolítása során, társadalmi munka alkalmával győződhetünk meg. Jó lehetőség e kérdés vizsgálatához is az ifjusági mozgalomban végzett tevékenység, eredményesség vagy sikertelenség. A tanuló ezen képességei a családi munkamegosztásból való részesedése mértékéből is lemérhetők. A helyzetgyakorlatok megoldása is támpontot nyújt a tanuló megismerésében.

A szervező- és kezdeményezőkézségről információinkat a személyiségmegismerő módszerek sokoldalú alkalmazá-

sával szerezhethetjük. Nem elegendő csupán - a legáltalánosabb diagnosztáló eljárás - a megfigyelés során szerzett eredményekre támaszkodni. E képesség feltárásához is elengedhetetlenül szükséges a kérdőíves módszer, a tanulói önértékelés, a családlátogatás, a beszélgetés, a hospitálás, a szociometriai vizsgálat, a célzott tanulói munka, a teljesítményelemzés személyiségmegismerő pedagógiai pszichológiai módszere.

A tanuló érzelmi életének gazdagságáról a megfelelő anyagrészeket tárgyaló tanítási órákon győződhetünk meg. Jó lehetőségeket biztosítanak az irodalmi művek elemzésével, történelmi szemelvények értékelésével foglalkozó órák. Az osztályfőnöki órákon is megmutatkozhatnak a tanuló érzelmi életének jelei, így például a családi élet jelenségeinek tárgyalásakor. A tanulók gyermekszeretete, a gyermekek iránti megértése mutatkozhat meg - a pályaválasztási órák egyikén tartandó - egy nevelőotthoni látogatás alkalmával.

A tanulóval folytatandó beszélgetések alkalmával meggyőződhetünk humorérzékéről, nyiltáságáról, őszinteségéről.

Megállapítható, hogy igen hasznos a pedagógiai fakultációra jelentkezők számára az ifivezetői munka végzése, mert pedagógiai képességeiknek kipróbálási

edzési területét biztosítja, - s hasznos ez a tevékenység az orientálást végző pedagógus számára is, mert a tanulók ezirányú képességeinek kibontakozási, felmérési lehetőségét adja. Helyes ha a pedagógus foglalkozási téma-javaslatot ad a tanulónak, a foglalkozási tervet pedig ellenőrzi, s szükség szerint javításokat indítványoz. A foglalkozások témája lehet valamely évforduló megünneplése, veterán-találkozó, sportvetélkedő. Ügyeljenek arra a tanulók - hogy az órs tagjainak életkorát figyelembe véve - mese és játék mindig szerepeljen megfelelő arányban a foglalkozási tervben. Így mozgásra is biztosítani kell lehetőséget. Figyelembe kell venni, hogy a gyermekek az éneklést, a dalokat is általában kedvelik, lelkesítőleg, motiválólag hat tevékenységükre.

A személyiségmegismerésben, a tanulók pedagógiai képességeinek feltárásában tehát a fenti módszereket ajánlatos alkalmazni, az elemzett körülmények, feltételek mellett. Ez a pedagógiai tevékenység az első két év feladatai közé tartozik. Az általános komplex személyiségmegismerés a felzárkóztatás évében kezdődik és a záróvizsga, az érettségi letételéig tart. A sajátos pedagógiai képességek feltárására is nyílt lehet spontán lehetőség már az első tanév folyamán.

Direkt kutatásuk a második év feladata, - orientálási modellünknek megfelelően - a tanuló gyakorlati irányra kerülése után következik. Erre a rendeletileg és tantervileg biztosított óraszámokon felül további lehetőségeket kereshetünk. Hasznosnak látszik például a második évfolyam második félévében a pedagógiai képességek további feltárására /mivel ezek pl. az egyszerű manuális képességeknél jóval összetettebbek, nehezebben nyomonkövethetők/, a pedagógushivatás iránti érdeklődés fokozása, a pálya megszerettetése érdekében egy pedagógiai szakkör ~~szerep~~ formával próbálkozni. Ennek elnevezése "Pedagógus-kezdőkör" lehet. Ennek a második félévtől történő bevezetése azt feltételezi, hogy - a modellnek megfelelően - az "elsődleges orientálást" követően /20 óra/^a gyakorlati irányon a nevelési alapismeretek felé orientálásra biztosított 10 órával kezdjék a pályaválasztási órák tartását. Így a "Pedagógus-kezdőkör" februártól indulhat. További megfontolás tárgyát képezheti, hogy - természetesen más célokkal és irányultsággal - a III.-IV. osztály időtartama alatt is megmaradjon-e.

Mi legyen feladata az orientálás folyamán?

A "Pedagógus-kezdőkör" hallgatói azok a tanulók lesznek - természetesen - , akik a gyakorlati orientálási irányra kerülve a pedagógus-pálya választására

vágyat éreznek, és alkalmasnak is bizonyulnak. E kör feladata az orientálásban, hogy mind a tanulót, mind a tanárt a választás helyességében megerősítse /esetleg a változtatás lehetőségét biztosítsa/, valamint a pálya iránti érdeklődést és kedvet tovább erősítse.

A "Pedagógus-kezdőkör"-t a pedagógiai fakultáció szaktanára vezesse, aki így a tanulókat már ekkor megismerheti.

A kezdőkört havonta két alkalommal, 1-1 délután tartásák.

Feladatai között a majdani tananyagtól független, az orientálás szűkebb értelemben vett céljaitól is távolabb álló kérdések szerepelhetnek. Funkciója lehet - könnyed eszközökkel - a pedagógus-hivatás megismertetése, gyakorlati lehetőségek biztosítása a pedagógiai képességek kibontakoztatására, kipróbálására.

A "Pedagógus-kezdőkör" tartalmát nemuralja a "komoly" elmélet. Az elméleti anyagot a pedagógiai vonatkozású szépirodalmi anyagok, vagy az egyszerűbb neveléstörténeti dokumentumok jelentsék. A tanulók itt ismerkedjenek meg a "mesé"vel, irodalomtörténeti jelentőségével, hiszen az óvónői és tanítói pályán a mese komoly pedagógiai eszköz, nevelőerő.

A "Pedagógus-kezdőkör" ezek mellett a foglalkozások mellett tegyen "kirándulásokat" a gyakorlati munka területére. Szervezzenek hospitálásokat óvodákba, alsó tagozatos osztályokba, napközi otthoni foglalkozásokra. Az órák, foglalkozások tartalmi, módszertani kérdéseit vitassák meg. Érdekes "hospitálás" lenne a tanulók, ifjvezetők által tartott uttörő vagy kisdobos-foglalkozások meglátogatása. Így egymás munkáját elemázhetik, segíthetik a tanulók.

A feladatok között szerepelhet szemelvények elemzése, kisebb "előadások" tartása, ahol a tartalom mellett az előadás stílusát és hangnemét, az előadó közlőképességét, beszédmodorát is értékelhetik. Készülhetnek rövid célzott tanulói munkák, fogalmazások a pedagógus-hivatás egyes területeivel foglalkozva.

A cél nem az, hogy a tanulókat komoly, nehezen megoldható pedagógiai feladat elé állítsuk, hanem az, hogy - ugyan erőfeszítést igénylő - életkoruknak megfelelő pedagógiai "leckéket" oldjanak meg.

A kezdőkör foglalkozásait, hangulatát az élénkség, őszinteség, próbálkozókedv, erőfeszítés és vídamság jellemezze. Rendezhető tapasztalatcsere a tanulók között érdekes- általuk ismert - pedagógus-egyénségekről, oktatási - nevelési módszereikről.

Ezeket a megbeszéléseket a heveség mellett a belátás és megértés, valamint a tisztelet is jellemezze.

Ügyelni kell arra, hogy a kezdőkori munka a tanulók megterhelését ne fokozza, hanem csupán segítőkjük legyen. Ennek eszköze a könnyedség, a pedagógusvezető szakértelme lehet.

A "Pedagógus-kezdőkör" hívjon vendégeket, előadókat. De mindig biztosítson lehetőséget kérdésre, konzultációra is.

A tanulók tehát ne érezhessék megterhelőnek a foglalkozásokat, a foglalkozást vezető pedagógustól viszont talán éppen ennek megvalósítása igényli a legnagyobb erőfeszítést, felkészültséget. Azonban az itt szerzett tapasztalatokból, információkból oly mértékben profitálhat pedagógiai munkájához, hogy az energiaráfordítást gyümölcsözően viszonyozza az eredmény.

A kezdőkori munka is képezze alapját az orientálás éve összegző elemzésének. Ehhez azonban szoros együttműködésre van szükség a "Pedagógus-kezdőkör"-t vezető pedagógus és az osztályfőnök között. Kapcsolattartásuk formája lehet a rendszeres tapasztalatcsere, valamint az osztályfőnök látogassa is meg a foglalkozást.

Hogyan alakul - modellünk szerint - a tanulók irányításának menete az első két évfolyamon?

A gimnáziumba kerülő tanulóknak és szüleiknek ismerniük kell a fakultatív oktatási forma lényegét, céljait, szervezeti kereteit. A tájékoztatásra az első osztályfőnöki órá/ka/t, illetve szülői értekezletet szükséges felhasználni. Preventív módszer alkalmazása is célszerű - már a VIII. osztályban folytatható ismertetés a fakultatív oktatási formáról. Így a gimnáziumba pályázó tanulók reális elvárásokkal mehetnek választott iskolájukba.

Az első évfolyam feladatai közül itt hangsúlyozni kívánjuk a tanulói személyiség megismerésének pedagógiai igényét. Ez alapvető szükséglet a felzárkóztatás éve céljainak megvalósításához, valamint a második osztályban történő orientálás szempontjából. Orientáló munka - indirekt formában - az első évfolyamon is végezhető. Direkt formában ez a második osztály feladata, amely feltételezi a felzárkóztatás megvalósulását.

Célunk lehet az, hogy a tanulók az első év végére egy körvonalalaiban meglévő irány - választási elképzeléssel rendelkezzenek, tehát annak eldöntéséhez álljanak közel, hogy elméleti vagy gyakorlati irányon /a tantárgycsoport iránti pontos elképzelés nélkül/ kívának-e haladni.

Ennek ellenőrzésére, az általános tapasztalatok

összegezésére, a további tájékoztatás céljára szülői értekezletet célszerű tartani. Az elképzelések megbeszélése osztályfőnöki óra témája legyen.

Modellünknek megfelelően a pályairány pontosítása a második osztály első 10 hetének feladata. Ennek végére az "elsődleges orientálás" fejeződjön be. A tanulók így két fő irányon, az elméleti vagy a gyakorlati irányon folytatják a tájékozódást, végzik a pedagógusok az orientálást.

Az "elsődleges orientálás" befejeződése után célszerű tanulókkal, szülőkkel megbeszélést folytatni. Egyéni beszélgetésekre kerülhet sor a sajátos, individuális problémák megbeszélésére. Az "elsődleges orientálás" eredménye jó alapot biztosít a tantárgycsoportok kialakításához.

A két irányon belüli további differenciálás megvalósítása a "másodlagos orientálás" feladata. Az óratervivileg erre biztosítható 44 óra /szakköri, diákköri munka/ feladata annak eldöntése, hogy az elméleti irányon belül a tanulók a természettudományi és társadalomtudományi ágazat mely tantárgycsoportját, illetve a gyakorlati irány melyik tantárgycsoportját választják. A tanulók választása, a végleges döntések hozatala a tudatos, hatásos, lelkiismeretes, orientáló pedagógiai munkát feltételez.

A tantárgycsoportok kialakításának megtervezésére a "másodlagos orientálás" befejeztével, tapasztalatainak, eredményeinek összegzése, elemzése után kerülhet sor.

Az orientálással kapcsolatos elképzeléseink megvalósítása a nevelési tényezők azoros együttműködését igényli. Ennek az együttműködésnek alakuljon ki a tartalma, felépítése, rendszere. Középpontba az osztályfőnök kerüljön, az együttműködés koordinálója legyen. Kikkel tartson kapcsolatot és milyen területen, milyen sullyal működjenek együtt?

Iskola és szülői ház együttműködésének szükséges formája, az hogy az osztályfőnök és az osztályban tanító szaktanárok a szülőkkel állandó, ószinte kapcsolatot tartanak fenn. Ez megnyilvánul abban, hogy a szülők a szülői értekezleteken, az őket érintő iskolai rendezvényeken résztvesznek, aktív közreműködők. Az osztályfőnök ne mulassza el a családlátogatásokat, a tanulók otthoni körülményeinek objektív megismerését. Családlátogatás alkalmával az osztályfőnök törekedjen jó kontaktus kialakítására a szülőkkel, tanusitson megértést a problémák iránt, töprekedjen határozott állásfoglalás kialakítására, a beszélgetés tudatos irányítására, hangsúlyozza a gyermek pozitív tulajdonságait. Ezek alapját képezik a jó pedagógus-

szülő kapcsolat kialakításának, fenntartásának, fejlesztésének. A szülői munkaközösségek váljanak centrummává e kapcsolattartásnak.

Az osztályfőnök egyik központi feladata az osztályában tanító szaktanárokkal együttműködni. A tanuló megismerésében szerzett tapasztalatok összesítése az objektív kép kialakítását a hatványozottabb értékű személyiségfejlesztést biztosítja. A különböző jellegű tanítási órákon szerzett tapasztalatok kiegészítik egymást, a megismerést folyamatossá teszik.

Fontos láncszeme az együttműködésnek az ifjúsági szervezet pedagógus vezetőivel tartandó kapcsolat. Ennek fontossága különösen a pedagógiai fakultáció szempontjából hangsúlyozandó, hiszen a tanulók pedagógiai képességei az ifjúsági mozgalomban kifejtett tevékenységek során térképezhetők fel. Ezenkívül természetesen a mozgalmi munka színvonalában az általános személyiségvonások is tükröződnek.

A pedagógiai fakultáció szempontjából is igen fontosak a tanuló-szoba vezető pedagógus meglátásai a tanulóról. A munkamódszer, a kitartás és gyors feladás, a közösségi szellem, a segítőkészség ismerhető fel ezen tanulói tevékenység során.

Hangsúlyozni szükséges a kollégiumi nevelőtanár és az osztályfőnök együttműködésének fontosságát. A

kollégium légköre, sajátos lehetőségei és feladatai az iskolai munka során felszínre nem hozható tanulási tulajdonságokat, képességeket tárhatja fel. A kollégiumi nevelőnek a tanulói személyiség összetettségének nagyobb körét nyílik lehetősége tanulmányozni, vizsgálódásainak eredménye az osztályfőnöki és iskolai munka számára nélkülözhetetlen adalék.

A fakultatív oktatási rendszer igényei között bizonyos "bázis-intézmények"-kel szervezendő kapcsolatok is szerepelnek. A pedagógiai fakultáció terén például óvodákkal, általános iskolákkal igényli a kapcsolat kialakítását, ahol a tanulók az orientálás során tevékenykedhetnek, illetve a III-IV. osztály alatt a gyakorlatokat végezhetik, teljesíthetik. De a több gyakorlati fakultatív tantárgycsoport is igényt tart hasonló kapcsolatokra. Ezen "bázis-intézmények" vezetőivel, illetékes dolgozóival is lényeges az osztályfőnökök jó kapcsolattartása. A tanulók tevékenységeiről, megfigyelőképességéről hasznos információk szerezhetők ezuton.

A nevelési tényezők együttműködésébe tartozik a pedagógus és tanulók jó kapcsolattartása is. Az osztályfőnöknek e téren is hangsúlyosak a feladata. Kapcsolatuk őszinte, megértő, segítőszándéku legyen, amely az eredményesség, a tanulói személyiség fejlesztésének

záloga. Érvényesüljön a követetek, mert ~~tisztelek~~ elv.

A sokirányu együttműködés eredményeinek értékelését megkönnyítő pedagógiai eszköz kidolgozása is nélkülözhetetlen a fakultatív oktatási rendszer követelményeinek következtében.

Az Országos Pedagógiai Intézet Nevelési Osztályán kutatásokat, kísérleteket folytatunk a tanulói személyiség alakulásáról egy feljegyzési forma kidolgozására. A kialakult nevelési segédeszköznek a "Pedagógiai feljegyzések" elnevezést kívánjuk adni. Olyan dokumentum kialakítására törekszünk, amely egyfelől a tanulók reális megismerését segíti a tervszerű személyiségfejlesztés érdekében, másfelől a tanuló személyiségének alakulását végigkíséri az oktatás egész folyamán, tehát az ~~iskolarendszertől~~ lépés pillanatától az iskolai tanulmányok befejezéséig. A "Pedagógiai feljegyzések"-kel célunk a tanuló személyiségének bonyolult strukturáját, sajátos jegyeit feltárni, megismerni. A személyiségmegismerés tehát az egész személyiség komplex megismerését jelenti, ami nem zárja ki azt, hogy alkalmanként az egyes területek, irányultságok, képességek kutatására nagyobb hangsúlyt helyezzünk. A gimnáziumi új oktatási forma, a fakultatív, új feladatokat teremt a "Pedagógiai feljegyzések" tekintetében.

A tanulói személyiség megismerése minden pedagógus feladata, de a feljegyzések vezetése az osztályfőnökre hárult. A fakultatív oktatás során szabályozni, meghatározott keretek közé helyezni szükséges az egyes pedagógusok - nem csupán osztályfőnökök - személyiségmegismerő tevékenységét is. A jövőben is megtartható eljárás, hogy a tapasztalatok összesítése, a koordináló tevékenység az osztályfőnökök feladata.

Milyen új személyiségmegismerő-ürlap kialakításával bővíthető, egészíthető ki a "Pedagógiai feljegyzések" rendszerének a gimnáziumra vonatkozó blokkja, a fakultatív oktatási forma igényeinek, szükségleteinek megfelelően?

Új feladat tehát annak megoldása, hogy ne csupán az osztályfőnök rendelkezésére álljon nyomtatott személyiségmegismerő pedagógiai segédeszköz, hanem az osztályban tanító szaktanárok is kapjanak segítséget e munkájukhoz. Ezzel elérhető az egységesség, elemezhetőség biztosítása, - a pedagógiai szabadságot nem csorbitva, az egyéni meglátások hangoztatására is lehetőséget adva kell e feladatot megoldani.

Az alábbiakban - az orientálási modellünknek megfelelő - a második osztályban használható feljegyzések ürlapját ismertetjük.

Kidolgozható egy személyiségmegismerési - űrlap az "elsődleges orientálás" időtartamára /O-I./, egy más típusú űrlap a "másodlagos orientálás" segítésére /O-II./, és az orientálási fokozatok, szakaszok befejeztével egy-egy összesítő tölthető ki /Ö-I., Ö-II./. Az O-I., és az O-II. űrlapokat a szaktanárok vezetik. Az osztályfőnök saját osztályában - még ha szaktanár is ott - e két típusú űrlapot nem vezeti, az ő feladata ezidő alatt a "Pedagógiai feljegyzések" vezetése, valamint az Ö-I. és Ö-II. összesítő űrlapok megfelelő időben történő kitöltése, elemzése.

A pedagógusok túlterhelését elkerülendő elegendő, ha az O-I. lapot egy osztályon belül egy természet-tudományi és egy társadalomtudományi tárgyból, egy idegennyelvből, valamint gyakorlati foglalkozáson vezetik. Így például elegendő, ha az O-I. űrlapot egy osztály esetében a magyar irodalom tantárgyat, a fizikát, orosz nyelvet tanító, és a gyakorlati foglalkozást vezető pedagógusok külön-külön töltik ki. Vagy másik megoldás lehet a történelem - matematika - második idegennyelv - gyakorlati foglalkozás, esetleg a magyar irodalom - kémia - orosz nyelv - gyakorlati foglalkozás összeállítás is. Az O-I. típusú űrlap vezetése tehát az "elsődleges orientálás" alapja, így feladata olyan szempontok adása, melyek alapján a tanuló vagy az elméleti irány, vagy a gyakorlati irány felé orientálható. Vezetése tehát a második osztály első 10

hetére vonatkozhat, így tantárgyanként és tanulónként ^{intenzív} elemzést, ~~adaadó~~ pedagógiai munkát igényel.

Ezeknek megfelelően az 0-I. űrlap a következő módon állítható össze: /ld. következő oldal/

Az O-I. űrlap vezetése szöveges értékeléssel történhet. Ez egy-egy szavas megjegyzéseket jelent. Mivel O-I. vezetése csupán rövidebb időre szól, így az áttekinthetőséget nem nehezíti, az értékelést segíti ez a kitöltési forma. A "Megjegyzések" rovattal a pedagógus szabadságát biztosítjuk, a fel nem sorolt jellemzőket, javaslatait, intézkedéseit tüntetheti fel.

A második osztály 10. hetének végén történik az O-I. űrlapok osztályfőnökök általi összesítése az Ö-I. összesítőn, melyen az O-I.-et vezető négy pedagógus /négy tantárgy/ véleményei, személyiségmegismerésének eredményei foglalhatók össze. /ld. következő oldal/

A tanuló neve: .....

Iskola: .....

Osztálya: .....

Tanév: .....

[illegible]

Eredmény: A tanuló további orientálása az elméleti irányon történik. /Nem megfelelő kihuzandó !/
gyakorlati

Indoklás:

Keltezés: .....

Osztályfőnök aláírása: .....

A tanuló ennek alapján vagy az elméleti vagy a gyakorlati irányon belül folytathatja a megfelelő tantárgycsoport kiválasztását.

Orientálási modellünknek megfelelően a "másodlagos orientálás" következik, azaz egy konkrét tantárgycsoport kiválasztása. A gyakorlati irányon belül a következők választhatók:

gyors- és gépirás
műszaki rajz
gépészeti műszaki rajz
népművelési ismeretek
államigazgatási ismeretek
számítástechnika
kémiai anyagvizsgálat
gépjárművezetés
nevelési alapismeretek.

Ezek csoportosíthatók a tartalmuk közelállásága, az igényelt képességek egybeesése miatt az alábbiak szerint:

1. csoport: gyors- és gépirás
/ A | műszaki rajz
gépészeti műszaki rajz
gépjárművezetés

2. csoport: népművelési ismeretek
          /B/ államigazgatási ismeretek
              nevelési alapismeretek

3. csoport: számítástechnika
          /C/ kémiai anyagvizsgálat

A "másodlagos orientálás"-hoz ezen csoportok alapján készíthető személyiségmegismerő-ürlap. Így a gyakorlati irányon belül 3 típusú O-II. ürlap dolgozható ki, /O-II. - A, B, C/ melyet a pályaválasztási órák vezetője / a korábbiak alapján: nem feltétlenül az osztályfőnök/ tölti ki. A "másodlagos orientálás"-ra óratervivileg fennmaradó 44 órát a 3 csoport között - a reális igényekhez viszonyítottan - megosztva, a következő eredményt kapjuk:

- 1. csoport: 10 óra
- 2. csoport: 22 óra
- 3. csoport: 12 óra

Az O-II. ürlapoknak már nem feladata az alapvető gyakorlati képességek feltárása /ez O-I. funkciója/, hanem a fenti csoportoknak megfelelő sajátos képességek elemzéséhez nyújthat szempontokat, segítséget. Ezek alapján az O-II. ürlap a 2. csoport számára a következőket tartalmazhatja: /ld. következő oldal/

Iskola: .....

Tanév: .....

[illegible]

A pályaválasztási órák vezetőjének aláírása:

.....

A három típusú O-II. lap /A, B, C/ alapján készíthető el, tölthető ki a második év végén Ö-II. összesítőlap, melyen a három kialakítható csoport által igényelt főbb képességek elemzésének eredményei találhatók. Feltüntethető rajta a választott tantárgycsoport, a tanuló és a tantestület által hozott végleges döntés. Pár soros indoklás is fűzhető az eredményhez, és a tanuló pillanatnyi állapotának rövid jellemzését is tartalmazhatja.

O-I. és O-II., valamint Ö-I. és Ö-II. űrlapok nem helyettesítői, hanem kiegészítői a "Pedagógiai feljegyzések"-nek. Vezetésük - a fenti orientálási rendszer mellett - a második évfolyamon ajánlott. Pontos és folyamatos vezetésük mellett feltételezhetően könnyíteni fogják az igen felelősségteljes orientálás feladatainak megoldását, az alkalmazásuk során befektetett munka és energia az eredményesebb pedagógiai munkában térül meg.

Az orientálás tartalmi, szervezeti, módszertani kérdéseinek, feladatainak elemzése után következnek a nevelési alapismeretek fakultatív tantárgycsoport tartalmának, tantervi vonatkozásainak vizsgálata.

III. fejezet

A nevelési alapismeretek gimnáziumi fakultatív tantárgycsoport tantervi kérdései

A nevelési alapismeretek gimnáziumi fakultatív tantárgycsoport oktatási és képzési tartalmát a gimnáziumi oktatás, és a pedagógiai fakultáció képzési funkciói határozzák meg.

Egyfelől tehát a nevelési alapismeretek oktatási, képzési tartalmát meghatározza a gimnázium kettős funkciója. A tantárgycsoport tartalmának a tanulók továbbtanulásra történő felkészítése, valamint az érettségi utáni munkába állás célját kell szolgálnia. A pedagógiai fakultáció tekintetében ez a pedagógiai felsőfoku intézményekben való továbbtanulást, valamint - középtávon - képesítés nélküli tanítói munkakörben való elhelyezkedést jelent.

Pontosabban ez utóbbi tekintetében is átvözötten érvényesül e kettős funkció, - a képesítés nélküli munkakörben dolgozók a munkába állásukkal egyidőben a tanítóképző főiskolák esti- vagy levelező tagozatán, felvételi vizsga nélkül kezdhetik meg tanulmányaikat.

/109/1977 /M.K.10/ OM számú oktatási miniszteri utasítás/

A tantárgycsoport oktatási és képzési tartalmát másfelől a pedagógiai fakultáció képzési funkciói határozzák meg. Így tehát a tartalomnak a pedagógiai fakultáció közép - és hosszutávú, általános valamint kiegészítő funkcióit kell szolgálnia. Ennek megfelelően - a már az előbbiekben említett - tanító hiány enyhítése, a pedagógus hivatásra való felkészítés, a pedagógus pálya iránti érdeklődés felkeltése és a pálya megszerettetése, a mozgalmi munka, a családi élet feladatainak jobb megoldása a feladat.

A nevelési alapismeretek fakultatív tantárgycsoport oktatási és képzési tartalmát a fenti többszörösen összetett funkciók feladatainak megvalósítása határozza meg.

A fakultatív oktatásban is megnyilvánul az oktatás egész folyamatára jellemző törekvés : az iskolaszintenkénti formai egységesítés igénye. Vonatkozik ez a fakultatív tantárgycsoportok tanterveinek szerkezetére is. Ennek megfelelően a tantervekben megkülönböztethetünk a tantárgycsoport két évfolyamára, illetve az egyes évfolyamokra /III, IV. osztály/ vonatkozó részek. Így a tanterv első része a harmadik-negyedik osztályra vonatkozó "Cél és feladatok" rendszerét tartalmazza. Ezután a harmadik osztály "Tananyag"-ának témakénti bontása következik. Ez a

rész tartalmazza a harmadik osztálya anyagának évi óraszámát, valamint az ebből az egyes témákra fordítható óraszámokat. Ezt követi a harmadik osztályra vonatkozó "Gyakorlatok" témáinak megjelölése, az ezekre fordítható évi óraszám meghatározásával. A továbbiakban a harmadik osztályra vonatkozó "Követelmények" rendszerét tartalmazza a tanterv. A negyedik osztály tananyagának, gyakorlatainak, követelményeinek elemzése, értékelése adja a tanterv következő részeit. A tantárgycsoport harmadik- negyedik osztályos tananyagára vonatkozó tanítási "Módszerek" körvonalazása jelenti a tanterv következő szerkezeti egységét. Befejezésül az "Eszközrendszer"-re vonatkozó összesítés következik.

A fakultatív tantárgycsoportok tanterveit a tartalom és forma, azaz tartalom és szerkezet egysége jellemzi. Megnyilvánul ez az összes fakultatív tantárgycsoport vonatkozásaiban, valamint az egyes tantárgycsoportok terén is.

A pedagógiai fakultáció tekintetében felmerül annak igénye, hogy a tantárgycsoport közhép, illetve hosszutávú funkcióinak megfelelően - a fenti szerkezeti forma megtartása mellett - arányaiban és tartalmában különböző tanterv - modelleket dolgozzunk ki.

Az első tanterv-modell - a tantárgycsoport közép-távu képzési funkciójának megfelelően - tartalmi vonatkozásaiban a gyakorlati pedagógiai munka feladatainak megoldására való felkészítés szerepel hangsúlyozottabban. A fakultatív tantárgycsoportok tanítására a III. osztályban heti 7 óra, IV. osztályban heti 9 óra biztosított. Ez a 7, illetve 9 óra - különösen az elméleti irányon szembevetve - a tantárgycsoportokat alkotó tantárgyak szerint oszlik meg általában 2-2-3 órás bontásban /például: irodalom - történelem - 2. idegen nyelv/. A gyakorlati irány tantárgycsoportjainak tantárgyra bontása - igen komplex jellegük miatt - nehéz feladat. Így van ez a nevelési alapismeretek vonatkozásában is. A nevelési alapismeretek - tág értelmezésben - pedagógia - pszichológia tantárgycsoportnak tekinthető. Azonban - ezen belül - a pedagógiai és a pszichológia tárgya is összetett /neveléstudomány, didaktika, neveléstörténet, pedagógiai szociológia, stb.; általános lélektan, személyiséglélektan, neveléslélektan, szociálpszichológia, stb./. A nevelési alapismeretek tantárgycsoporton belül tehát a többszörös összetettség érvényesül. Eldöntendő - első fokon -, hogy a tananyagban /tantervben/ milyen arányban szerepeljen a peda-

gógia és a pszichológia, valamint annak meghatározása is feladat - másod fokon -, hogy ezen az arányon belül az egyes tudományágak aránya milyen legyen. E kérdés eldöntését a képzési funkció határozza meg. A pedagógiai fakultáció esetében - az első tanterv - modell vonatkozásában - a középtávu /átmeneti mobil/ funkció, a tanítói munka képesítés nélküli végzésére történő felkészítés feladata a meghatározó. Ennek megfelelően - első tanterv-modellünkhöz - a tantárgyak heti óraszám - figyelembe véve a lehetséges heti össz óraszámot - a következőképpen állapítható meg:

Tantárgy	Óraszám	
	III.oszt.	IV.oszt.
Magyar nyelv	1	1
Magyar irodalom	3	3
Történelem	3	3
Világnézetünk alapjai	-	3
Orosz nyelv	3	2
2. idegen nyelv	-	-
Matematika	4	4
Fizika	2	3
Kémia	2	-
Biológia	1	2
Pszichológia	-	-
Földrajz	2	-
Rajz és műalkotások elemzése	-	1

Tantárgy	Óraszám	
	III.oszt.	IV.oszt.
Ének -zene	1	1
Testnevelés	3	3
Osztályfőnöki óra	1	1
<hr/>		
Közismereti tárgyak	26	27
Nevelési alapismeretek	7	9
<hr/>		
Heti összóraszám	33	36
<hr/>		
Szabadon választható: 2 idegen nyelv	2	2

A pedagógiai fakultációra a heti 7, illetve 9 óra tehát - az oktatás közép-távu céljából eredően - a 2. idegen nyelv rovására biztosítható. Azonban ez a hiányosság pótolható, ha a tanuló a rendelkezésre álló ún. "szabadon választható" tantárgyak közül - ezesetben - a 2. idegen nyelvet választja.

Hogyan alakul első tanterv - modellünk a tantárgycsoport közép-távu képzési funkciójának és heti óraszámának függvényében?

Tantervünk első részében, a "Cél és feladatok" részben a következőképpen fogalmazhatunk:

CÉL ÉS FELADATOK
Harmadik - negyedik osztály

A tantárgy tanításának célja:

Kyujtsen korszerű pedagógiai, pszichológiai alap-

műveltséget a nevelés iránt érdeklődő tanulóknak, készítsen fel a pedagóguspálya tudatos vállalására, fejlessze a pedagógiai képességeket és a pedagógiai beállítódást.

Keltse fel az érdeklődést a pedagógus pálya iránt. Ismertesse meg a tanulókkal a nevelés és oktatás főbb elméleti és gyakorlati irányait, mutassa be az egyes intézménytípusokat, különös tekintettel az általános iskola alsó tagozatára és a gyermekvédelmi intézményekre.

Irányítsa a tanulók figyelmét azokra a személyiségekre, melyek meghatározzák a nevelőmunka sikerét.

Biztosítson lehetőséget a tanulók számára az elméletben elsajátítottak gyakorlati alkalmazására, kipróbálására; pedagógiai tevékenység során a pedagógiai képességek fejlesztésére; oktatási-nevelési tapasztalatok gyűjtésére; a pedagógiai bánásmód gyakorlására.

A tantárgycsoport tanítási céljának ilyen meghatározása magában foglalja a pedagógiai fakultáció középtávú funkcióját.

A cél mellett a feladatok is körvonalazódnak:

A tantárgy tanításának feladatai:

A tantárgy tanítása szélesítse a tanulók korszerű általános műveltségét és érdeklődését a társadalomtudományok e speciális területe iránt.

Fejlessze az önismeret és az önnevelés igényét; nyújtson segítséget konkrét életkori problémáik megoldásához; keltse fel az érdeklődést a gyermek személyiségének megismerése, formálása iránt.

Erősítse a nevelés, a nevelőmunka iránti érdeklődést; érzékeltesse e munka jelentőségét, felelősségét, szépségét.

Vázolja fel a szocialista nevelés cél- és feladatrendszerét, az életkoronkénti követelményeket; a nevelés színtereit, a célszerű módszereket, és eljárásokat.

Győzze meg a tanulókat a közösségi nevelés jelentőségéről, ismertesse meg velük a gyermekközösségek sajátosságait, fejlesztésük főbb irányait.

Fejlessze a pedagógus-személyiség jellemző tulajdonságait; tájékoztassa a tanulókat a pedagógussal szemben támasztott társadalmi elvárásokról, a szakmai és etikai követelményekről.

Ezek után következett a nevelési alapismeretek fakultatív tantárgycsoport III. osztályos tananyagának összeállítása.

A tantárgycsoport III. osztályos évi óraszám - első tanterv-modellünk esetében - 224 óra.

A "Tananyag" témák szerinti bontása a következő:

TANANYAG
Harmadik osztály
Évi óraszám: 224 óra

1. Bevezetés /kb. 6 óra/

- A tantárgy tanításának célja, feladata. A tantárgyi komplexitás újszerűsége és szükségessége.
- A pedagógia és pszichológia fogalma, helyük a tudományok rendszerében.
- A pedagógia és pszichológia tárgya, alapvető kérdésfeltevésük, közös vizsgálódási területeik.
- A pedagógia és pszichológia módszerei. Alkalmazásuk kérdései.

2. Egyén, csoport, közösség, társadalom /kb. 39 óra/

Egyén és társadalom

- Emberkép, embereszmény fogalma. A marxizmus embereszménye.
- Az ember mint társadalmi lény; az egyén helyzetének és fejlődésének biológiai, pszichológiai és társadalmi meghatározottsága.

- Az egyén kapcsolatai csoportjához és a társadalomhoz.
- A pedagógus mint egyén.
- A pedagógus tanulóihoz, kollegáihoz, társadalomhoz fűződő kapcsolatai.

Az emberi kapcsolatok formái

- Az interperszonális kapcsolatok. Az interakció fogalma, formái.
- A kommunikáció és metakommunikáció.
- A kommunikáció és metakommunikáció 6-10 éves tanulók közösségében.
- A pedagógus kommunikációs és metakommunikációs lehetőségei 6-10 éves tanulók körében.

A szocializáció

- A szocializáció fogalma. A szociális tanulás és módjai.
- Az egyén társas fejlődése mint belső szükséglet, társadalmasodása mint külső társadalmi követelmény.
- A 6-10 éves tanulók szocializációjának szinte.
- A pedagógus lehetőségei, feladatai a 6-10 éves tanulók szociális tanulásának fejlesztésében.

Egyén és csoport

- Egyén, egyéniség.
- A csoport fogalma, jellemzői és fajtái.
- A csoport strukturális viszonyai /rokonszenv és ellenszenv-strukturák; formális és informális kapcsolatok/.

- A tanuló státusza, szerepe az osztályban, az iskolában, a társadalomban; életkorhoz kötött pozíciók; kortárs csoportok alakulása és jellemzői.
- A 6-10 éves tanulók kortárs kapcsolatainak jellemzői; tanulói státuszok az alsó tagozatos osztályokban.
- A társas kapcsolatok vizsgálata: szociometriai módszer.
- A vélemények alakulása és fejlesztése a csoportban; a közvélemény mint csoportvélemény.
- A 6-10 éves tanulók véleményalkotása, csoportvéleményük kialakulási sajátosságai jellemzése.
- A szükségletek, érdekek, késztetések, motivumok; egyéni érdek és közérdek.
- A szükségletek, érdekek, késztetések, motivumok szerepe 6-10 éves korban.
- A pedagógus lehetőségei, feladatai - alsó tagozatban - a közérdek fontosságának felismertetésében.

Csoport és közösség

- A közösség fogalma, jellemzői.
- A közösség kialakulása és fejlődése. Alapvető strukturális és tartalmi kérdései.
- 6-10 éves tanulók közösségének jellemzői.
- A közösség kialakításának lehetőségei, sajátos feladatai, 6-10 éves tanulók körében.

- Osztályközösség, iskolaközösség, társadalom.
- A közösség fejlesztésének feladatai alsó tagozatos tanulók körében.
- ✓ A tantestület mint közösség, feladatai.
- Az ifjúsági szervezet közösségformáló lehetőségei 6-10 éves tanulók esetében.

3. A személyiség /kb: 60 óra/

- A személyiség fogalma. Fejlődését meghatározó belső és külső tényezők.
- Belső tényezők; /öröklés, érés/
- Külső tényezők: makro- és mikrokörnyezet.
- A belső és külső tényezők szerepe a 6-10 éves tanulók személyiségének alakulásában.
- A pedagógus feladatai az alsó tagozatos a tanulók makro- és mikrokörnyezetének vizsgálatában, alakításában.

Dinamika és struktúra

- A személyiség funkcionális /pszichikus folyamatok/ és strukturális /pszichikus tulajdonságok/ összetevői, kölcsönhatásuk.
- A pszichikus folyamatok:
  - A megismerés: érzékelés, észlelés, figyelem, emlékezet, képzelet, gondolkodás, beszéd.
- A 6-10 éves tanulók megismerési folyamatainak jellemzése, megismerése.

- Az érzelmek /fiziológiai alapjaik, megnyilvánulási formáik, szerepük/.
- A 6-10 éves tanulók érzelmeinek jellemzése.
- Az akarat és tevékenység.
- A kisiskolás gyermek akaratának és tevékenységének jellemzői.
- A strukturális tulajdonságok:
  - Adottság, képesség, tehetség.
  - A 6-10 éves gyermek képességei, vizsgálati módszerei.
  - Érdeklődés.
  - A kisiskolás gyermek érdeklődésének sajátosságai, jelentősége.
  - Jellem, vérmérséklet, beállítódás.
  - A 6-10 éves gyermek jellem-formálási lehetőségei, beállítódásának vizsgálati módszerei.

A személyiség fejlődését veszélyeztető ártalmak

- Belső és külső ártalmak. Az ártalmak forrásai /családban, iskolában, társadalomban/.
- A belső és külső ártalmak hatása a 6-10 éves gyermek személyiségének alakulására.
- A személyiségfejlődés zavarai /organikus károsodás, retardáció, regresszió, antiszocialitás, stb./

- A kisiskolás gyermekek jellemző személyiségfejlődési zavarai, felismerésük.
- A pedagógus feladata a 6-10 éves gyermek személyiségfejlődési zavarainak korrigálásában.
- A hátrányos helyzetű, a nehezen nevelhető és a veszélyeztetett gyermek.
- A hátrányos helyzet, a nehezen nevelhetőség, a veszélyeztetettség felismerésének lehetőségei, feladatai a kisiskolás korú gyermekek körében, a szükséges nevelői intézkedések.

A személyiség megismerésének módjai, módszerei

Az emberismeret szintjei:

- A "hétköznapi" emberismeret /külső jellemzők, magatartás, cselekvés és tevékenység megfigyelése/.
- A művész emberismerete.
- Tudományos igényű emberismeret /pszichológiai és pedagógiai módszerek: megfigyelés, kísérlet, teszt stb./.
- A pedagógus emberismerete, módszerei a tanulók megismerésére.
- Személyiségmegismerő módszerek 6-10 éves tanulók megismerésére.
- Személyiségmegismerés, személyiségfejlesztés.
- A 6-10 éves tanulók önismeretének, önértékelésének, önkritikájának jellemzése, fejlesztése.

- A személyiségfejlesztés feladatai kisiskolás tanulók esetében.
- A kisiskolás gyermek jellemzésének elkészítése.

4. Személyiség és nevelés /kb: 112 óra/

A nevelés szükségessége és lehetősége. a nevelés fogalma

A nevelés társadalmi funkciója

- Eredete, történeti és osztályjellege.
- Nevelés az ősközösségi, a rabszolgatartó és a feudális társadalomban.
- A polgári neveléstudomány uttörői a XVII-XVIII. században /Comenius, Apáczai, Rousseau, Pestalozzi, Tessedik/.
- A munkásmozgalom pedagógiai törekvései a XIX. században /Marx és Engels/.
- A szocialista pedagógia születése /Makarenko/.

A nevelés mint a célirányos, tervszerű és szervezett személyiségfejlesztő folyamat

- A nevelés célja. A cél- és feladatrendszer társadalmi meghatározottsága és marxista koncepciója.
- Eszmények és társadalmi értékek.
- A szocialista nevelés célrendszere és fő feladatai.
- A szocialista nevelés módszerei és eszközei; közösségi meghatározottsága.

A személyiségfejlesztés feladatai

Értelmi nevelés

- Az értelmi nevelés célja.
- Az értelmi nevelés fő feladatai 6-10 éves tanulók esetében.
- Az általános műveltség fogalma, összetevői.
- Az oktatás mint az értelmi nevelés fő eszköze.
- Didaktikai alapfogalmak: oktatás, képzés, tanulás, ismeret, jártasság, készség, képesség.
- A didaktika alapfogalmainak értelmezése az alsótagozatos oktatásban.
- Az oktatási folyamat és az ismeretelsajátítás sajátosságai.
- Az oktatási folyamat és az ismeretelsajátítás jellemzői az alsó tagozatban.
- Az oktatás szervezetk keretei és munkaformái.
- Az oktatás szervezeti keretei és munkaformái az alsó tagozatban.
- Oktatási módszerek és eszközök.
- Főbb oktatási módszerek 6-10 éves gyermekek körében.
- Ellenőrzés, értékelés, osztályozás.
- Ellenőrzés, értékelés, osztályozás kisiskolás gyermekek esetében.

Érzelmi nevelés

- Az érzelmi nevelés célja.

- Az érzelmek fejlesztésének pszichológiai alapjai és pedagógiai lehetőségei.
- A kisiskolás gyermek érzelmeinek nevelése, fejlesztése.
- Az érzelmi nevelés eszközei.
- Az érzelmi nevelés főbb eszközei az alsó tagozatos pedagógiai munkában.
- A 6-10 éves gyermek intellektuális, erkölcsi és esztétikai érzelmeinek fejlesztése.
- A lelkiismeret.

A tevékenységek megszervezése és irányítása

- A játék, a munka, a szabadidő-tevékenység fogalma, szerepe a nevelésben.
- A 6-10 éves gyermek szabadidő-tevékenységének alakítása.
- Szabadidő-tevékenység a napközi otthonban.
- A tevékenységre nevelés pszichológiai alapjai és pedagógiai lehetőségei. /Motivumok, szokások, alkotó tevékenység, közösségi tevékenység/.
- A tevékenységre nevelés feladatai 6-10 éves tanulók esetében.
- Napirend, életrend. A helyes életvitel megalapozása.
- A kisiskolás gyermek napirendjének, életrendjének helyes alakítása.

A jellemnevelés

- Az erkölcsi tudatosság alakítása. Az erkölcsi-társadalmi tevékenységek megszervezése. Az egyén erkölcsi ítéleteinek sajátosságai.
- A 6-10 éves gyermek erkölcsi tudatosságának szintje.
- A meggyőződés. A motivumok szerepe. A magasrendű szükségletek kialakítása.
- A motivumok szerepe a kisiskolás gyermek tevékenységeiben.
- Az akarat fejlesztése.
- A kisiskolás gyermek akaratának fejleszthetősége, feladatai.
- A világnézet és formálói.
- Világnézet kisiskolás korban.
- Nevelés és önnevelés. /A serdülő és a kifejelett személyiség önnevelése./
- Az önnevelés szerepe a pedagógus pálya vonatkozásában.

A III. osztály tananyaga - heti 7 óra mellett - a tantárgycsoport középtávu képzési funkciójának megfelelően a fentiek szerint alakítható ki.

A tananyag a pszichológia és a pedagógia gyakorlati élethez való közelállóságát tükrözi, - ezen

oldalait emeli ki. A tananyag általános, elméleti részeit összekapcsoltuk az általános iskolai alsó tagozatos pedagógiai munka sajátos vonatkozásainak tárgyalásával, ezzel biztosítva a tanulók számára, hogy már a III. osztályban ismerkedjenek meg a tanítói pálya néhány jellemzőjével, a tanító feladatainak némelyikével, a 6-10 éves gyermek néhány tulajdonságával, sajátosságával.

A képesítés nélküli tanítói munkakörben való helytállásra készíti fel a tanulókat a III. osztályos gyakorlatok rendszere.

A III. osztály évi óraszámának /224 óra/ egy jelentős hányadát szükséges - a középtávú képzési funkciónak megfelelően - a gyakorlatokra fordítani.

A "Gyakorlatok"-ra fordítható évi óraszám - első tanterv-modellünk esetében - kb. 94 óra.

GYAKORLATOK | kb. 94 óra |

/A gyakorlatok időkeretét az egyes témák feldolgozására előírt óraszám tartalmazza. Ehhez járul a két hetes nyári gyakorlat./

1. Egyéni és csoportos megfigyelések alapján jegyzőkönyvek, jellemzések készítése, értékelése és elemzése:

- a/ Szociometriai vizsgálatok készítése és elemzése /általános iskolai alsó tagozatos osztályok és más gyermekcsoportok társas kapcsolatainak vizsgálata/.
- b/ Játsszótéri, lakóhelyi gyermekcsoport megfigyelése, szerveződésének, tevékenységének leírása és elemzése.
- c/ Rangsor és presztizs vizsgálatok szabadon választott gyermekcsoportban.
- d/ Formális és informális strukturák feltárása, elemzése egy általános iskolai osztályközösségben.
- e/ Az információ terjedésének és torzulásának vizsgálata egy általános iskolai alsó tagozatos osztályközösségben.
- f/ Időmérleg készítése és elemzése.
- g/ 6-10 éves tanulók kommunikációjának és metakommunikációjának megfigyelése és jellemzése.
- h/ Kisiskolás gyermekek szocializációs szintjének vizsgálata egy általános iskola alsó tagozatos osztályában.
- i/ 6-10 éves tanulók véleményalkotásának megfigyelése, elemzése.
- j/ Kísérletsorozat a kisiskolás tanulók viselkedésének változás-vizsgálatára különböző körülmények között.

- k/ 6-10 éves gyermek érdeklődésének vizsgálata pedagógiai pszichológia módszerekkel.
  - l/ Személyiségzavarok felismerése, vizsgálata, okok feltárása kisiskolás tanulók körében.
  - m/ A beszélgetés pedagógiai pszichológiai módszérének alkalmazása alsó tagozatos tanulók körében. /Kapcsolatteremtés, kérdező-stilus, beszédmodor, kiejtés, beszédkészség/.
  - n/ Folyamatos megfigyelés a nevelési cél taktikai és stratégiai megvalósításának vizsgálatára. /egy-egy tanítási órán, ill. az oktatási folyamat egészében/
  - o/ Az oktatás, képzés, tanulás folyamatának megfigyelése, elemzése az alsó tagozatos oktató munkában.
  - p/ Rendszeres megfigyelés az alsó tagozatos sajátos oktatási módszerek megismerésére.
  - r/ A napközi otthoni foglalkozások látogatása, a tapasztalatok elemzése.
  - s/ A kisiskolás gyermek világnézetének alakulása. Ennek vizsgálata pedagógiai pszichológiai módszerekkel.
2. Egyes pszichikus folyamatok /figyelem, emlékezet, képzelet, gondolkodás/ megfigyelése, lejegyzése és elemzése egyszerű kísérleti módszerek segítsé-

- gével. /Általános iskolai alsó tagozatos osztályban./
3. Családlátogatás tervezése, lebonyolítása; környezettanulmány készítése és elemzése. /6-10 éves tanulók körében./
  4. Pedagógiai jellemzés készítése megfigyelés alapján /önjellemzés, osztálytársak jellemzése, 6-10 éves gyermekek jellemzése./
  5. Az oktató-nevelőmunka megfigyelése megadott szempontok szerint az óvodai és iskolai alsó tagozatos csoportokban.
  6. Nevelési helyzetek konfliktusok gyűjtése és elemzése. Megoldási modellek kidolgozása.
  7. A különböző nevelői attitűdök megfigyelése, elemzése, hatásuk a gyermekközösségekre.
  8. Filmek, irodalmi és neveléstörténeti szemelvények, hangfelvételek feldolgozása és elemzése; a tanult jelenségek kiemelése, a bemutatott nevelési konfliktusok elképzelt megoldásai.
  9. Az iskolán kívüli nevelőmunka különböző szintereinek tanulmányozása /muzeum, könyvtár, színház, művelődési ház, bábcsoport, sport stb./.
  10. Kiselőadások tartása az irodalmi és neveléstörténeti szemelvények elemzéséről. /Az előadásmód, a közlőképesség, az érthetőség fejlesztése./

11. Részvétel az iskolán kívüli nevelőmunkában /muzeum, színház, gyermekkönyvtár, stb. látogatások szervezése, vezetése/.

12. Az elméletben-gyakorlatban tanultak, a hospitálások alkalmával megismertek alkalmazása az ifi-vezetői gyakorlatban:/Ezen ifi-vezetői munka időkeretét a gyakorlatokra fordítható óraszám tartalmazza./

- Alsó-tagozatos tanulók kisdobos-foglalkozásaihoz foglalkozási terv készítése, a foglalkozás levezetése, a tapasztalatok elemzése:

a/ egy fenyőünnep megfelelő /játékos, élményszerű/ lebonyolítása;

b/ önálló műsor összeállítása, betanítása, a műsoros délután lebonyolítása;

c/ új csoportos játék megtanítása - nevelőértékének elemzése;

d/ labdajátékokból álló ügyességi vetélkedő megszervezése, lebonyolítása;

e/ "kisdobos-jelöltek" számára a kisdobos-élet szépségeiről színes, értelemre, érzelemre ható foglalkozás előkészítése, megtartása;

f/ az egészséges életmódra neveléssel foglalkozó foglalkozás tartása;

g/ a tanulók életkorának megfelelő üzemlátogatás szervezése, vezetése. A tapasztalatok elemzése;

h/ kisdobos - uttörő közös foglalkozás előkészítése, tartása.

- Hogyan végzi a tanuló a gyermekek teljesítményeinek, személyiség-alakulásának folyamatos értékelését. E tevékenység elemzése, fejlesztése.
- Napközi otthoni tanulmányi és szabadidős foglalkozás vezetése

13. Kéthetes nyári uttörővezetési gyakorlat:

- Szociometriai vizsgálat az uttörővezetőre bízott tanulók körében.
- Foglalkozási terv készítése, a foglalkozás levezetése: új csoportos játék megtanítása; félnapos honismereti kirándulás; kulturális vetélkedő; tábortüzi műsor; "Edzett-ifjúságért" vetélkedő két raj között; Egy délutáni szabadidős foglalkozás; Tájékozódási verseny rajok között, annak értékelése.

A gyakorlatok tartalmi és szervezeti kérdései a fentiek szerint oldhatók meg a tantárgycsoport középtávú képzési funkciójának függvényében. A III. osztályos

gyakorlatok célja így a tanulók ismereteinek alkalmaztatása; a pedagógiai képességek, tevékenységek során történő kibontakoztatása, fejlesztése; a hiányosságok feltárása, pótlása; a tanulók pedagógiai bánásmódjának fejlesztése; pedagógus személyiségek formálása.

A gyakorlatok ilyen tartalommal és formában történő megszervezése a helyi oktatási intézmények közötti magasszintű együttműködést feltételezi. Célszerűnek mutatkozik például egy "bázis-iskola" biztosítása, ahol a nevelési alapismereteket tanuló gimnazisták a gyakorlatokat végezhetik, lebonyolítják. Ez biztosíthatja a folyamatosságot, valamint a gyermek-anyag állandósága miatt hosszabb megfigyelések vizsgálatuk is végezhetők. A "bázis-iskola" pedagógusai, tanítói is megismerhetik a pedagógiai fakultáció hallgatóit, így fejlesztésükhöz nagyobb segítséget nyújthatnak. A helyi tanácsok művelődési osztályai a nyári gyakorlat megszervezésében is nyújthatnak támogatást.

A III. osztályos tananyag elsajátítása, a gyakorlatok eredményes elvégzése milyen pedagógiai "Követelmények" megvalósulását teszi lehetővé?

KÖVETELMÉNYEK

- Ismerjék a tanulók a pedagógia és pszichológia helyét a tudományok rendszerében.
- Legyenek járatosak az emberi kapcsolatok különböző formáinak felismerésében.
- Ismerjék az egyén társadalmi meghatározottságát.
- Tudjanak azokról a tényezőkről, amelyek az emberi közösségek kialakulását és fejlődését meghatározzák.
- Ismerjék a személyiség kialakulásának és fejlődésének legfontosabb törvényeit, a személyiség fejlődését veszélyeztető ártalmakat.
- Győződjenek meg a nevelés szükségességéről és lehetőségéről, a nevelés történeti és osztályjellegéről.
- Ismerjék a szocialista pedagógia cél- és feladatrendszerét.
- Lényeges jegyekkel értelmezzék a pszichikus fejlődés fogalmát. Tudják a tanulók, hogy melyek a lelki fejlődés alapvető tényezői /öröklődés, környezeti hatások, nevelés/. Tudják, hogy a fejlődés szakaszosan megy végbe.
- Személyes tapasztalatokat szerezzenek az óvoda, iskola munkájáról. Tudjanak kapcsolatot teremteni egyes gyermekekkel, illetve gyermekcsoportokkal.
- Szerezzenek gyakorlatot a pedagógiai helyzetek elemzésében, értékelésében és megoldásában.

- Szerezzenek gyakorlatot a pedagógiai bánásmód alkalmazása terén.
- Fejlődjenek pedagógiai képességeik, újabbak bontakozzanak ki.
- Fokozódjék a pedagógus pálya iránti érdeklődésük, szeretetük.
- A tanulók személyiségének mind teljesebb, mind sokoldalubb kibontakoztatása, fejlesztése valósuljon meg.
- ^{a tanuló} Törekedjen a tanítói pálya reális megismerése pálya nehézségeinek vállalására, szépségeinek felismerésére.
- Fokozódjék a tanulók megértése, szeretete a kisiskolás gyermekek iránt.

A tanulók fenti követelményeknek való megfelelése a biztosítéka annak, hogy a tantárgycsoport középtávu képzési funkciója megvalósulhat, valamint annak, hogy a IV.osztályos tananyag elsajátítására és a gyakorlatok teljesítésére a kellő alap rendelkezésre áll.

Első tanterv-modellünknek megfelelően a IV.osztályban a pedagógiai fakultáció számára heti 9 óra biztosítható. E magas heti óraszám-igény a tantárgycsoport

középtávú képzési funkciójával, azaz a képesítés nélküli tanítói állások betöltésére való felkészítés feladatával indokolható.

A tantárgycsoport IV. osztályos évi óraszámra 252 óra.

Milyen oktatási és képzési tartalom, milyen "Tananyag" felel meg a IV. osztályban, a nevelési alapsmeretek fakultatív tantárgycsoport közép-távú képzési funkciójának?

Azok meghatározására az Országos Pedagógiai Intézet Nevelési Osztályán készített, az Oktatási Minisztérium Gimnáziumi Osztályának továbbított tantervi részt vettük alapul. A "Tananyag"-ra vonatkozó megartása mellett a tanterv-modellünkhöz /heti 9 óra/ a "Gyakorlatok" tartalmi és szervezési vonatkozásainak többirányú kibővítését tartjuk szükségesnek. Ezen kiegészítések a tantervi "Követelmények" átstrukturálását is eredményezik./

A Tananyag témánkénti bontása a következők szerint valósítható meg:

Negyedik osztály
Évi óraszám: 252 óra

1. Személyiségfejlődés és fejlesztés /kb. 7 óra/

- A fejlődési szakasz értelmezése.
- Az életkori, nemi, fejlettségbeli sajátosságok fogalma.
- A fejlesztés lehetőségei és korlátai.

2. A gyermeknevelés kezdetei /az első életév/ kb. 22 óra/

- Az újszülött, a csecsemő lelki fejlődésének főbb jellemzői.
- Kézhasználat, járás, beszédtanulás kezdetei.
- A család és nevelés légköre. Az anya-gyermek viszony jelentősége. Védettség.
- Gondozás, szoktatás, tanítás a csecsemőkorban.
- A sikeröröm biztosítása.

3. Gyermeknevelés a kisgyermekkorban /kb. 32 óra/

- Az életszakasz /1-3 év/ általános jellemzése.
- A nevelés fő szinterei: család, bölcsőde, csecsemőotthon.
- Értelmi fejlődés: a beszéd megtanulása; kíváncsiság, kérdezés. Az értelmi erők fejlesztése.
- Érzelmi jellemzők: dac, akarás.
- A szociális kapcsolatok bővülése. Az utánzás.
- A követelés, példa, gyakorlás, ösztönzés alkalmazása.
- A megfelelő családi /bölcsődei, csecsemőotthoni/ nevelés jellemzése. Szülőtipusok.

4. Az óvodás gyermek fejlődése és nevelése /kb. 40 óra/

- Általános életkori jellemzők. A játék mint alaptevékenység. /szerepe, formái/
- A mese és hatása a gyermek fejlődésére.
- Értelmi fejlődés: emlékezés, képzelet, gondolkodás.
- A gyermeki világkép jellemzői.
- Érzelmi és szociális fejlődés.

- A tudatosítás, meggyőzés, követelés, gyakoroltatás, jutalmazás és büntetés alkalmazása.
  - Az óvodások alkotó tevékenységei /rajz, formázás, konstruálás/.
  - Az óvodai nevelés általános jellemzése. Az óvodai foglalkozások áttekintése. Nevelési program. Nevelőmunka az óvodásotthonban.
9. A kisiskolás /6-10 éves/ gyermek fejlődése és nevelése /kb. 65 óra/
- A gyermek pszichikus sajátosságai /tárgyi érdeklődés, megfigyelés, gondolati emlékezés, ólényfantázia, konkrét gondolkodás, realista világkép/. A gyermek érzelmi kiegyensúlyozottsága, vidámsága, befolyásolhatósága.
  - Az iskolábalépés fő követelménye: az iskolaérettség.
  - A rendszeres oktatás, képzés feladatai. A tanítás-tanulás tantárgyi rendszere.
  - A tanulás törvényei /motiváció, ismétlés, megerősítés, átvitel/.
  - A tanítás főbb módszerei, eszközei, Tanterv és Utasítás.
  - Az alsó tagozatos tanulókörösségek sajátosságai, fejlesztésük.
  - A nevelés tervezése. Nevelési terv.
  - Iskolai és iskolán kívüli nevelés, napközisotthoni nevelés. Nevelés és nevelőotthonban. Kisdobos élet.

- A tanulók megismerése. A veszélyeztetett és a problematikus gyermek. A neveltségi szint vizsgálata.

6. A felsőtagozatos tanuló /10-14 éves/ fejlődése és nevelése /kb. 16 óra/

- A fiúk és lányok fejlődési jellegzetességei.
- Az értelmi fejlődés sajátosságai.
- A tudatos világnézet formálódása.
- Érzelmi, szociális és erkölcsi érés. A gyermek izlésének alakulása.
- Spontán és szervezett közösségek. A perspektívák, közös élmények és tevékenységek, a közösségi hagyományok és formaságok szerepe.
- A közvélemény és befolyásolása.
- Az uttorómozgalom nevelőmunkája.
- Az önnevelés kezdetei.
- A gyermek és a felnőtt.

7. A serdülőkori fejlődés és fejlesztés kérdései/kb. 21 óra/

- A serdülés biológiai alapjai. A serdülést befolyásoló tényezők, Az akceleráció.
- Értelmi fejlődés. Elvont gondolkodás, kritikai beállítottság.
- Világnézeti fejlődés.
- A serdülő érzelmvilága. Érzékenység, befelé fordulás, dac.
- Erkölcsi fejlődés. A szociális érettség késése.

- A serdülő és környezete. /Társaihoz, a felnőttekhez való viszonya, barátság, szerelem stb./.
- Nevelésének, önnevelésének szinterei, formái, a mozgalmi munka feladatai.

8. Az ifjúkori fejlődés /kb. 8 óra/

- Főbb sajátosságok.
- Differenciálódás a fejlődés menetében.
- Nevelés, önnevelés. A nevelés szinterei és formái.

9. A személyiség fejlődésének további menete /kb. 4 óra/

- A felnőttkor. A változások kora. Az öregkor.

10. A nevelővel, nevelőközösséggel szemben támasztott társadalmi követelmények. Pedagóguspályák. /kb. 22 óra/

- Társadalmi, szakmai, etikai követelmények.
- A pedagógiai képességek. A nevelési stílus fogalma és típusai.
- Óvónői, tanítói pályatűkör.
- Pedagógusképző intézmények.

11. A szocialista közoktatáspolitikai főbb elvei /kb. 15 óra/

- Közoktatáspolitikánk alapelve.
- A szocialista iskolarendszer felépítése.

A tankötelezettség. Társadalmi igények, elvárások az intézményes neveléssel szemben.

A tananyag fentiek szerinti csoportosítása az elméleti ismeretek mielőbbi gyakorlati felhasználását segíti. A tananyagban a fejlődéslélektani vonatkozások a nevelésselméleti és didaktikai témákkal ötvöződnek, ezzel biztosítva a tantárgycsoporttal szemben támasztott igények kielégítését, valamint a korszerűséget.

A "Gyakorlatok" milyen tartalmi és szervezeti megoldással felelhetnek meg funkciójuknak?

Gyakorlatok /kb.86 óra/

/A gyakorlatok időkeretét az egyes témák feldolgozására előírt óraszám tartalmazza./

/A gyakorlatokra való kollektív felkészülés időkeretét a gyakorlatokra fordítható óraszám tartalmazza./

1. Hospitálás egy egészségügyi szakiskola "csecsemő-gondozási" gyakorlati foglalkozásán. A tapasztalatok megbeszélése.
2. Részvétel meghívott gyermekgyógyász előadó az újszülött és csecsemő fiziológiai, pszichológiai fejlődéséről tartandó előadásán.
Konzultáció az elhangzottakról.
3. Látogatás bölcsődében. Előre megadott szempontok alapján az 1-3 éves gyermek érzelmi jellemzőinek, értelmi fejlettségének, jellemző pszichikus folyamatainak megfigyelése. Megfigyelési jegyzőkönyv vezetése. A tapasztalatok megbeszélése.

4. Szülőtipusok jellemzése, ismerős szülőkről gyűjtött tapasztalatok alapján.
5. Rendszeres óvodai megfigyelés a gyermekek játéktevékenységéről. A játék szerepéről, formáiról.
6. Az óvodás gyermekek mese-hallgatásának megfigyelése.
/Figyelem tartóssága, reagálások, stb./
7. Mese-foglalkozás tartása egy óvodában. A megfelelő terjedelmű és tartalmu mese kiválasztása, előadásmódja. A pedagógiai kapcsolatteremtés.
A tapasztalatok megbeszélése.
8. Az óvodások alkotó tevékenységeinek megfigyelése, jellemzése.
9. Az óvodai Nevelési program megismerése, elemzése.
10. Az óvónői munka néhány módszertani sajátosságának megfigyelése, elemzése előre megadott szempontok alapján.
11. A 6-10 éves gyermek érdeklődésének, emlékezésének, gondolkodásának többszöri megfigyelése. A kapott eredményekből következtetések levonása. A tapasztalatok megbeszélése, elemzése.
12. Egy kisiskolás gyermek érzelmi életének folyamatos megfigyelése. Az érzelmek hatásainak figyelemmel kísérése. A tanulóra jellemző érzelmi megnyilvánu-

lások kiemelése, megbeszélése az osztálytanítóval.

13. Részvétel iskolaérettségi vizsgálaton. A történetek, a tapasztalatok elemzése.
14. Az alsó tagozatos tanítás-tanulás tantárgyi rendszerének megismerése, elemzése.
15. A tanulás törvényeinek érvényesülése a gyakorlatban. Megfigyelés hospitálás alkalmával.
16. Az alsó tagozatos Tanterv és Utasítás megismerése, elemzése.
17. Hospitálás 6-10 éves tanulók napközi otthoni foglalkozásain. A napközi otthoni nevelőmunka sajátosságainak megismerése.
18. Napközi otthoni foglalkozás vezetése alsó tagozatos tanulók körében.
19. A tanulók megismerésének néhány pedagógiai pszichológiai módszere a gyakorlati pedagógiai munkában. A módszerek némelyikének alkalmazása.
20. Rendszeres ifi-vezetői munka végzése kisdobosok körében. Éves és aktuális foglalkozási tervek készítése, foglalkozások vezetése, a tapasztalatok elemzése. (A pedagógiai fakultáció hallgatóinak ifi-vezetői munkájához szükséges időkeretet a gyakorlatok óraszámja tartalmazza.)

21. A tanítói munka néhány módszertani sajátosságának megfigyelése, elemzése.
22. Egy-egy tanítási módszer, a tanuló pedagógiai képességeinek kipróbálása a gyakorlati nevelő munka során.
23. A serdülőkorú fejlődés problémái. A kérdés tárgyalása a tanulók önértékelései alapján.
24. Forrásfeldolgozás a pedagógiai képességekről. Konzultáció.
25. Legújabb közoktatáspolitikai dokumentumaink megismerése, elemzése.
26. Szakirodalmi, illetve gyermekekről szóló szépirodalmi szemelvények megvitatása.
27. Pedagógiai helyzetek megvitatása film, TV-játék, hangfelvétel, könyvrészlet, stb. alapján.
Ajánlott témák: konfliktusok a közösségben, illetve a gyermek-felnőtt kapcsolatokban, gyermeki szorongások, félelmek, sikerélmény.
28. Feladatmegoldások a feladat- és szemelvénygyűjtemény alapján.
29. Pedagógiai folyóiratok folyamatos tanulmányozása, az olvasottak időszakonkénti megbeszélése.

A gyakorlatok fentiek szerinti tartalmi és szervezési feladatainak megoldása a nevelési tényezők együtt-

működését igényli. A pedagógusok és szülők közti kapcsolattartás fontosságának hangsúlyozása lényeges. Az egy iskolán és osztályon belül tanító pedagógusok összehangolt munkája szükséges a gyakorlatok zökkenőmentes lebonyolításához. A helyi oktatási intézmények - a pedagógiai fakultációt oktató gimnázium, egy óvoda és egy általános iskola - együttműködése nélkül megoldhatatlanok a gyakorlatok adta feladatok. A helyi tanácsok művelődési osztályainak is segíteniük kell a munka koordinálásával.

A pedagógiai fakultáció IV. osztályos gyakorlatai nem csupán a tantárgycsoport közép távu képzési funkciójának megvalósítását segítik, hanem a gimnázium második feladatának érvényre jutását is. Az érettségi utáni munkábaállást segítik a feladatok több foglalkozási területen. Így a képesítés nélküli tanítói állások betöltése mellett az óvónői állások képesítés nélküli betöltését, az ápolói vagy gyermekgondozói, gyermekfelügyelői munkakörökben való elhelyezkedést is elősegítik, megkönnyítik.

A tananyag és a gyakorlatok aránya 2 : 1. A tananyag struktúrája és a gyakorlatok tartalmi és szervezési jellemzői reális lehetőségét teremthetik meg annak, hogy a záróvizsgát és érettségit tett tanulók képesítés nélküli tanítóként feladataikat - a lehető-

ségekhez mérten - jól oldják meg. Ennek valószínűségét növeli az is, hogy a képesítés nélküli tanítói munkakörbe lépéskor felvételi vizsga nélkül kezdhető esti- vagy levelező tanulmány a tanítóképző főiskolákon. Tehát rövid ideig tartó, valóban átmeneti állapotról van szó a képesítés nélküliség tekintetében, melyhez a nevelési alapismeretek tantárgycsoport valóban jó "alapismereteket" nyújt. Ennek igénye fogalmazódik meg a IV. osztályos tantervi "Követelmények"-ben is.

KÖVETELMÉNYEK

- Biztonságosan tudják a tanulók a gyermekkorú fejlődés szakaszainak nevét és korhatárait.
- Tudják az egyes szakaszok legjellemzőbb (domináns) életkori sajátosságait.
- Pontosan tudják, hogy a következő működések /tulajdonságok/ kialakulása melyik életkori szakaszra tehető: tanult /feltételes/ reflexek; járás; értelmes szavak; szocializált beszéd; akarás /áac/; tartós emlékezés; szándékos tanulás; szerepjátékok; konkrét gondolkodás; iskolaérettség; tárgyi érdeklődés; érzelmi kiegyensúlyozottság; kötelességérzet; tekintélyerkölcs; szolidaritás a társakkal; formai-logikai gondolkodás; állandó érdeklődés;

világnézet; befelé fordulás; ingerlékenység; a másik nem iránti érdeklődés; akarat és jellemfejlesztés önneveléssel; a közösségi élet teljessége.

- Adjanak tartalmas jellemzést a gyermek alaptevékenységeiről; a játékról és tanulásról. Ismerjék a tanulás törvényeit. Tudják, hogy melyek az oktatás alapvető módszerei.
- A nevelés módszerei közül általában, és fejlődési szakaszokra vonatkoztatottan is ismerjék a következőket: tudatosítás, követelés, meggyőzés, gyakoroltatás /szoktatás/, értékelés, jutalmazás, büntetés.
- A nevelés szinterei közül különösen a családot, az óvodát és az iskolát ismerjék.
- Tartalmasan jellemezzék a gyermekközösséget, a közösség fejlődésének szakaszait, tipikus rétegeit.
- Konkrét tulajdonságokkal tudják jellemezni a nevelői személyiséget /szülőt, óvonót, tanítót, tanárt/.
- Tudják, hogy melyek a nevelő-oktatómunka fontosabb dokumentumai /Tanterv, Nevelési terv, Rendtartás, tanmenet/.
- Legyenek tisztában a szocialista közoktatáspolitikai főbb elveivel.
- Tudják, hogy a gyermekekkel, s a pedagógiai tevékenységgel mely tudományok foglalkoznak, s mely tudományok eredményeit hasznosíthatjuk a szemé-

lyiségfejlesztő munkában.

- Részletezett ismereteik legyenek a 6-10 éves gyermekek fiziológia, pszichológiai sajátosságairól.
- Ismerjék a tanítói hivatás sajátos feladatait, ezek megoldási lehetőségeit.
- Bontakozzanak ki a tanulók pedagógia képességei, alakuljon ki fejlesztésük igénye.
- A tanulók pedagógus (illetve tanítói) pálya iránti szeretete magas szintet érjen el.
- A gyermekek megértésének, szeretetének igénye, képessége alakuljon ki.
- A tanulók személyisége gazdagodjon a pedagógiai alapismeretekkel, melyek sokoldalú műveltségbe ágyazódva teremtsék meg annak lehetőségét, hogy a tanulók életpályája töretlen, sikeres legyen.

Tanterv-modellünk esetében is követjük az egységes tanterv-szerkezet kialakításának célját. Így a következőkben - a tanterv igényeinek és feladatainak megfelelően - a "Módszerek" összegezését végezzük el.

MÓDSZEREK

- A tantárgy komplex jellegű, ezért valamennyi témát több szaktudomány - neveléstudomány, didaktika, fejlődés és neveléstudomány, közoktatáspolitikai stb. -

eredményeinek figyelembe vételével kell feldolgozni.

- A tantárgy anyaga a gyakorlati nevelőmunkához kíván segítséget nyújtani, ezért konkrét, gyakorlatias irányultságú legyen minden téma feldolgozása. Emelje ki minden lehetséges alkalommal a szülők, óvónők, tanítók tennivalóit!
- Az elméleti ismeretek feldolgozásakor bőségesen szemléltetessen a szaktanár. Mondasson példákat, pergő-filmmel, hangfelvétellel illusztrálja az ismereteket, keressen, mutasson be s elemezzen nevelési témájú szépirodalmi szemelvényeket, pedagógiai helyzeteket, eseteket stb.
- Minél több gyakorlati feladat megoldásával sajátíttassa el az ismereteket. Az elméleti órákon is használják a tanulók a feladat- és szemelvénygyűjteményt, oldják meg a tankönyvi és egyéb feladatokat.
- Az oktatás, ellenőrzés módszerei a fakultatív képzés szellemét tükrözzék.
- Keressék meg és használja ki a tanár a koncentráció lehetőségeket! Ajánlatos a biológiában, a magyar irodalomban, a világnézetünk alapjaiban, illetve az osztályfőnöki órákon tanulókkal koncentrálni a tantárgy anyagát.

- Különös gondot fordítson minden témánál az etikai, világnézeti, társadalmi összefüggések kiemelésére, tudatosítására!
- A tanulók ismereteinek, képességeinek gyakorlására, további fejlesztésére biztosítsunk konkrét pedagógiai tevékenységeket;
  - végezzenek a tanulók nevelési gyakorlatokat,
  - ifivezetést,
  - korrepetálást,
  - felügyeletet.

Próbálkozzanak napközi otthoni foglalkozás vezetésével.

- Gyermekközelség jellemezze a fakultatív képzést!

A tanulók hospitálásokat végezzenek. Rendszeres kapcsolat alakuljon ki óvodákkal, általános iskolákkal.
- A pedagógiai fakultáció esetében is érvényesüljön a nevelési tényezők együttműködése.
- A tanulók személyiségének alakulását folyamatosan értékelni szükséges annak megállapítására, hogy a tanuló valóban a számára megfelelő fakultatív tantárgycsoportot tanulja-e.
- A pedagógiai fakultáció oktatási-nevelési módszerei példaként álljanak a jövő pedagógusai előtt.

"Eszközrendszer"-t közöljük.

ESZKÖZRENDSZER

Tankönyv, feladat- és szemelvénygyűjtemény, magnetofon felvételek, dia- és pergőfilmek, egyszerű pszichológiai és pedagógiai kísérleti és szemléltető eszközök.

A pszichológia és pedagógia magyar nyelvű standard-művei /kézikönyvek, lexikonok, pszichológiai atlaszok, módszertani segédkönyvek/.

Első tanterv-modellünk a pedagógiai fakultáció középtávu képzési funkciójának megfelelően formálódott ki. A képesítés nélküli tanítói munkakörök betöltéséhez megfelelő alapismeretekkel rendelkező fiatalok tehetnek záróvizsgát IV. osztály végén. A tananyag, a gyakorlatok tartalma, szerkezete mellett ezt a célt szolgálják a heti óraszámok is /III. osztályban 7, IV. osztályban 9 óra./.

A tantárgycsoport életrehívásának középtávu /mobil/ célja mellett egy hosszútávu /stabil/ és egy általános funkció is kialakult. Ez utóbbiak a gimnázium első feladatával, a továbbtanulásra való felkészítéssel esnek egybe.

A pedagógiai fakultáció esetében a pedagógiai felsőoktatási intézményekben történő továbbtanulást értjük alatta, illetve azt, ami ehhez szükséges, a pedagógus pálya vállalására való felkészítést, a pálya iránti érdeklődés felkeltését, a pálya megszerettetését.

Első modellünk mellett így egy második tanterv-modellt is kialakítottunk - a tantárgycsoport hosszutávú és általános képzési funkciójának megfelelően.

Ehhez a tantárgyak heti óraszámát a következőképpen alakul;

Tantárgy	Óraszám	
	III.	IV.
Magyar nyelv	1	1
Magyar irodalom	3	3
Történelem	3	3
Világnézetünk alapjai	-	3
Orosz nyelv	3	2
2. idegen nyelv	3	3
Matematika	4	4
Fizika	2	3
Kémia	2	-
Biológia	1	2
Pszichológia	-	-
Földrajz	2	-

Tantárgy	Óraszám	
	III.	IV.
Rajz és műalkotások elemzése	-	1
Ének-zene	1	1
Testnevelés	3	3
Osztályfőnöki óra	1	1
Közismereti tantárgyak	29	30
Szakmai tantárgyak	4	6
Heti összóraszám	33	36
Szabadon választható	2	2

A nevelési alapismeretek fakultatív tantárgy-csoport szakmai tárgyainak heti óraszám - e modellünk szerint - III. osztályban 4, IV. osztályban 6 óra. A pedagógiai fakultáció tantárgycsoportjában III-IV. osztályban heti 3-3 órában a 2. idegen nyelv is szerepel. Ezek szerint a pedagógiai fakultáció tantárgycsoportja a következők szerint alakítható ki;

III. osztályban; heti 3 óra   III.osztályban: heti 4 óra
összes heti óra: 7

IV. osztályban: heti 3 óra   IV. osztályban: heti 6 óra
összes heti óra: 9

2. idegen nyelv   **nevelési alapismeretek**

A 2. idegen nyelv fontosságát napjainkban lényeges kiemelni. E nyelv ismerete az általános műveltségnek része, a szakmai műveltség kialakításának egyik alapvető eleme. Ezért szükséges összekapcsolása a nevelési alapismeretekkel is.

A 2. idegen nyelv tanulása e tantárgycsoporton belül más funkciót is betölt. Azoknak, akik idegen-nyelvszakos általános iskolai vagy középiskolai tanárok szeretnének lenni, a felvételi vizsgát a választott nyelvből kell tenniük. Ennek sikeréhez is hozzájárul e tantárgycsoport.

A szaktanári felvételi vizsgákhoz nyújt - a pedagógiai alapismeretek mellett - további segítséget a szabadon választható tantárgyak köre. Ezek heti 2 órában tanulhatók. Így aki például biológia szakos tanár kíván lenni, az a nevelési alapismeretek tantárgycsoport mellett heti 2 órában, szabadon választott tantárgyként a biológiát is tanulhatja. A szabadon választott tantárgyak körébe minden tantárgy beletartozik. Így mindenki a választott felvételi szaknak megfelelő tantárgyat is tanulhatja - plusz órában.

A tanítóképző főiskolákra jelentkezőknek hasznos, ha a szabadon választott tárgyak közül vagy az énekzenét, vagy a pszichológiát, esetleg a testnevelést,

vagy a magyar és történelem egyikét választják.

Az Országos Pedagógiai Intézet Nevelési Osztályán a pedagógiai fakultáció hosszú távu és általános funkciójának megfelelő /heti 4, illetve 6 óra/ tantervet készítettük el.

Második tanterv-modellként ezt ismertetjük.

CÉL ÉS FELADATOK

Harmadik-negyedik osztály

A tantárgy tanításának célja:

Nyújtson korszerű pedagógiai, pszichológiai alapműveltséget a nevelés iránt érdeklődő tanulóknak, készítsen fel a pedagóguspálya tudatos vállalására, fejlessze a pedagógiai képességeket és a pedagógiai beállítódást.

Keltse fel az érdeklődést a pedagógus pálya iránt. Ismertesse meg a tanulókkal a nevelés és oktatás főbb elméleti és gyakorlati irányait, mutassa be az egyes intézménytípusokat, különös tekintettel az általános iskola alsó tagozatára és a gyermekvédelmi intézményekre.

Írányítsa a tanulók figyelmét azokra a személyiségjegyekre, melyek meghatározzák a nevelőmunka sikerét. Ismertesse az egyéni fejlődés és az egyes életkori szakaszok sajátosságait, törvényszerűségeit.

Tájékoztasson a pedagógusképzésről és orientáljon a pedagógusképző intézményekbe, készítsen fel a pedagógus pálya tudatos vállalására.

A tantárgy tanításának feladatai:

A tantárgy tanítása szélesítse a tanulók korszerű általános műveltségét és érdeklődését a társadalomtudományok e speciális területe iránt.

Tudatosítsa a tanulóknál az egyénben és az emberi közösségekben lejátszódó folyamatok pszichológiai és pedagógiai viszonyok feltárható törvényszerűségeit és ezek tudatos befolyásolhatóságát.

Fejlessze az önismeret és az önnevelés igényét; nyújtson segítséget konkrét életkori problémáik megoldásához; keltse fel az érdeklődést a gyermek személyiségének megismerése, formálása iránt.

Erősítse a nevelés, a nevelőmunka iránti érdeklődést; érzékeltesse e munka jelentőségét, felelősségét, szépségét.

Ismertesse a nevelés történelmi-társadalmi meghatározottságát, a nevelés történeti alakulásának legfontosabb szakaszait, tudatosítsa közoktatáspolitikánk főbb elveit.

Vázolja fel a szocialista nevelés cél- és feladatrendszerét, az életkoronkénti követelményeket; a nevelés színtereit, a célszerű módszereket, és eljárásokat.

Győzze meg a tanulókat a gyermekközösségek sajátosságait, fejlesztésük főbb irányait.

Fejlessze a pedagógus-személyiség jellemző tulajdonságait; tájékoztassa a tanulókat a pedagógussal szemben támasztott társadalmi elvárásokról, a szakmai és etikai követelményekről.

Erősítse a tanulók materialista világnézetét, kommunista erkölcsi meggyőződését.

TANANYAG

Harmadik osztály

Évi óraszám: 128

1. Bevezetés (kb. 6 óra)

- A tantárgy tanításának célja, feladata. A tantárgyi komplexitás ujszerűsége és szükségessége.
- A pedagógia és pszichológia fogalma, helyük a tudományok rendszerében.
- A pedagógia és pszichológia tárgya, alapvető kérdésfeltevésük, közös vizsgálódási területeik.
- A pedagógia és pszichológia módszerei. Alkalmazásuk kérdései.

2. Önismeret, emberismeret (kb. 28 óra)

Társadalom és egyén

- Emberkép, embereszmény. A marxizmus embereszménye.
- Az ember mint társadalmi lény; az egyén társadalmi meghatározottsága /fejlődésének és helyzetének

biológiai, pszichológiai és társadalmi meghatározottsága/.

- Az egyén kapcsolatai csoportjához és a társadalomhoz.

Az emberi kapcsolatok formái

- Az interperszonális kapcsolatok. Az interakció fogalma, formái.
- A kommunikáció és a metakommunikáció.

A szocializáció

- A szocializáció fogalma. A szociális tanulás és módjai.
- Az egyén társas fejlődése mint belső szükséglet, és társadalmasodása mint külső társadalmi követelmény.

Egyén és csoport

- Egyén, egyéniség.
- A csoport fogalma, jellemzői és fajtái.
- A csoport strukturális viszonyai /rokonszenv és ellenszenv-strukturák; formális és informális kapcsolatok/.
- A tanuló státusa, szerepe az osztályban, az iskolában, a társadalomban; életkorhoz kötött pozíciók; kortárs csoportok alakulása és jellemzői.
- A társaskapcsolatok vizsgálata: szociometriai módszer.
- A vélemények alakulása és fejlesztése a csoportban; a közvélemény mint csoportvélemény.
- A szükségletek, érdekek, késztetések, motivumok; egyéni érdek és közérdek; a szocialista társadalom

értékrendje.

Csoport és közösség

- A közösség fogalma, jellemzői.
- A közösség kialakulása és fejlődése. Alapvető strukturális és tartalmi kérdései; primer és secunder közösségek.
- A közösség fejlődésének szakaszai, rétegződése.

3. A személyiség /kb. 32 óra/

- A személyiség fogalma. Fejlődését meghatározó belső és külső tényezők.
- Belső tényezők; /öröklődés, érés/.
- Külső tényezők; makro- és mikrokörnyezet

Dinamika és struktúra

A személyiség funkcionális /pszichikus folyamatok, állapotok/ és strukturális /pszichikus tulajdonságok/ összetevői, kölcsönhatásuk.

A pszichikus folyamatok:

- A megismerés: érzékelés, észlelés
/részletes kifejtése a biológia tantárgy keretében/,
figyelem, emlékezet, képzelet, gondolkodás, beszéd.
- Az érzelmelek /fiziológiai alapjaik, megnyilvánulásai, szerepük/.
- Az akarat és a tevékenység.
- A strukturális tulajdonságok.
- Adottság, képesség, tehetség.
- Érdeklődés.

- Jellem, vérmérséklet, beállítódás.

A személyiség fejlődését veszélyeztető ártalmak

- Belső és külső ártalmak, Az ártalmak forrásai /családban, iskolában, társadalomban/.
- A személyiségfejlődés zavarai /organikus károsodás, retardáció, regresszió, antiszocialitás stb./.
- A hátrányos helyzetű, a nehezen nevelhető és a veszélyeztetett gyermek.
- A fiatalkori bűnözés kérdései.

A személyiség megismerésének módjai, módszerei

Az emberismeret szintjei:

- A "hétköznapi" emberismeret /külső jellemzők, magatartás, cselekvés és tevékenység megfigyelése/.
- A művész emberismerete.
- Tudományos igényű emberismeret /pszichológiai és pedagógiai módszerek: megfigyelés, kísérlet, teszt stb./.

Önismeret, önértékelés, önkritika; a tanulók jellemzésének készítése.

4. Személyiség és nevelés /kb. 64 óra/

A nevelés szükségessége és lehetősége, a nevelés fogalma

A nevelés társadalmi funkciója

- Eredete, történeti és osztályjellege.
- Nevelés az ősközösségi, a rabszolgotartó és a feudális társadalomban.

- A polgári neveléstudomány uttörői a XVII-XVIII. században /Comenius, Apáczai, Rousseau, Pestalozzi, Tessedik/.
- A munkásmozgalom pedagógiai törekvései a XIX. században /Marx és Engels/.
- A szocialista pedagógia születése /Makarenko/.

A nevelés mint a célirányos, tervszerű és szervezett személyiségfejlesztő folyamat

- A nevelés célja. A cél- és feladatrendszer társadalmi meghatározottsága és marxista koncepciója.
- Eszmények és társadalmi értékek.
- A szocialista nevelés célrendszere és fő feladatai.
- A szocialista nevelés módszerei és eszközei; közösségi meghatározottsága.

A személyiségfejlesztés feladatai

Értelmi nevelés

- Az értelmi nevelés célja.
- Az általános műveltség fogalma, összetevői.
- Az oktatás mint az értelmi nevelés fő eszköze.
- Didaktikai alapfogalmak: oktatás, képzés, tanulás, ismeret, jártasság, készség, képesség.
- Az oktatási folyamat és az ismeretelsajátítás sajátosságai.
- Az oktatás szervezeti keretei és munkaformái.

- Oktatási módszerek és eszközök.
- Ellenőrzés, értékelés, osztályozás.

Érzelmi nevelés

- Az érzelmi nevelés célja.
- Az érzelmek fejlesztésének pszichológiai alapjai és pedagógiai lehetőségei.
- Az érzelmi nevelés eszközei.
- Az intellektuális, erkölcsi és esztétikai érzelmek fejlesztése.
- A lelkiismeret.

A tevékenységek megszervezés és irányítása

- A játék, a munka, a szabadidő-tevékenység fogalma, szerepe a nevelésben.
- A tevékenységre nevelés pszichológiai alapjai és pedagógiai lehetőségei. /Motivumok, szokások, alkotó tevékenység, közösségi tevékenység/.
- Napirend, életrend. A helyes életvitel megalapozása.

A jellemnevelés

- Az erkölcsi tudatosság alakítása. Az erkölcsi-társadalmi tevékenységek megszervezése. Az egyén erkölcsi ítéleteinek sajátosságai.
- A meggyőződés. A motivumok szerepe. A magasrendű szükségletek kialakítása.

- Az akarat fejlesztése.
- A világnézet és formálói.
- Nevelés és önevelés. /A serdülő és a kifejelett személyiség önevelése./

Gyakorlatok /kb. 30 óra/

/A gyakorlatok időkeretét az egyes témák feldolgozására előírt óraszám tartalmazza. Ehhez járul a két hetes nyári gyakorlat./

1. Egyéni és csoportos megfigyelések alapján jegyzőkönyvek, jellemzések készítése, értékelése és elemzése:
  - a/ Szociometria vizsgálatok készítése és elemzése /általános iskolai osztályok és más gyermekcsoportok társas kapcsolatainak vizsgálata/.
  - b/ Játsszótéri, lakóhelyi gyermekcsoport megfigyelése, szerveződésének, tevékenységének leírása és elemzése.
  - c/ Rangsor és preztizs vizsgálatok szabadon választott gyermekcsoportban.
  - d/ Formális és informális strukturák feltárása, elemzése egy általános iskolai osztályközösségben.
  - e/ Az információ terjedésének és torzulásának vizsgálata egy iskolai osztályközösségben.

- f/ Időmérleg készítése és elemzése.
2. Egyes pszichikus folyamatok /figyelem, emlékezet, képzelet, gondolkodás/ megfigyelése, lejegyzése és elemzése egyszerű kísérleti módszerek segítségével.
  3. Családlátogatás tervezése, lebonyolítása; környezettanulmány készítése és elemzése.
  4. Pedagógiai jellemzés készítése megfigyelés alapján /önjellemzés, osztálytársak jellemzése, gyermekek jellemzése/.
  5. Az oktató-nevelőmunka megfigyelése megadott szempontok szerint az óvodai és iskolai csoportokban.
  6. Nevelési helyzetek konfliktusok gyűjtése és elemzése.
  7. A különböző nevelői attitűdök megfigyelése, elemzése, hatásuk a gyermekközösségekre.
  8. Filmek, irodalmi és neveléstörténeti szemelvények feldolgozása és elemzése; a tanult jelenségek kiemelése, a bemutatott nevelési konfliktusok elképzelt megoldásai.
  9. Az iskolán kívüli nevelőmunka különböző színtereinek tanulmányozása /muzeum, könyvtár, színház, művelődési ház, bábcsoport, sport stb./.

10. Kéthetes nyári uttörővezetési gyakorlat:

- Szociometria vizsgálat az uttörővezetőre bízott tanulók körében.
- Foglalkozási terv készítése, a foglalkozás levezetése; új csoportos játék megtanítása; fél-napos honismereti kirándulás; kulturális vetélkedő; tábortüzi műsor; "Edzett-ifjúságért" vetélkedő két raj között; Egy délutáni szabadidős foglalkozás; Tájékozódási verseny rajok között, annak értékelése.

KÖVETELMÉNYEK

- Ismerjék a pedagógia és pszichológia helyét a tudományok rendszerében.
- Legyenek járatosak az emberi kapcsolatok különböző formáinak felismerésében.
- Ismerjék az egyén társadalmi meghatározottságát.
- Tudjanak azokról a tényezőkről, amelyek az emberi közösségek kialakulását és fejlődését meghatározzák.
- Ismerjék a személyiség kialakulásának és fejlődésének legfontosabb törvényeit, a személyiség fejlődését veszélyeztető ártalmakat.

- Győződjenek meg a nevelés szükségességéről és lehetőségéről, a nevelés történeti és osztályjellegéről.
- Ismerjék a szocialista pedagógia cél- és feladatrendszerét.
- Lényeges jegyekkel értelmezzék a pszichikus fejlődés fogalmát. Tudják a tanulók, hogy melyek a lelki fejlődés alapvető tényezői /öröklődés, környezeti hatások, nevelés/. Tudják, hogy a fejlődés szakaszosan megy végbe.
- Személyes tapasztalatokat szerezzenek az óvoda, iskola munkájáról. Tudjanak kapcsolatot teremteni egyes gyermekekkel, illetve gyermekcsoportokkal.
- Szerezzenek gyakorlatot a pedagógiai helyzetek elemzésében, értékelésében és megoldásában.

A "Cél és feladatok", a "Tananyag", a "Gyakorlatok" a "Követelmények" III. osztályos anyagának - e modellünk szerinti - összeállítása, megfogalmazása a 109/1977/M.K.10/OM számú oktatási miniszteri utasításban megfogalmazott célok elérését szolgálja: "A tantárgy bevezetésének célja, korszerű pedagógiai, pszichológiai alapképzést nyújtson a nevelés iránt érdeklődő tanulóknak, készítse fel a pedagógus pálya tudatos vállalására, fejlessze a pedagógiai képességeket."

A második tantervmodellünk IV. osztályos "Tananyag"-a megegyezik az első modell esetében ismertett oktatási-képzési tartalommal. A különbség - a képzési cél megváltozása és a heti óraszám csökkenése miatt - a témákra fordítható óraszámban, valamint a "Gyakorlatok" tartalmában és szerkezetében jelentkezik.

Második modellünk esetében a IV. osztályos "Tananyag" évi óraszám: 168 óra, amely a különböző témák között az alábbiak szerint oszlik meg:

1. A személyiség és fejlesztése /kb. 5 óra/
2. A gyermeknevelés kezdetei /kb. 17 óra/
3. Gyermeknevelés a kisgyermekkorban /kb. 22 óra/
4. Az óvodás gyermek fejlődése és nevelése /kb. 30 óra/
5. A kisiskolás /6-10 éves/ gyermek fejlődése és nevelése /kb. 50 óra/
6. A felső tagozatos tanuló /10-14 éves/ fejlődése és nevelése /kb. 11 óra/
7. A serdülőkori fejlődés és fejlesztés kérdései /kb. 11 óra/
8. Az ifjúkori fejlődés /kb. 3 óra/
9. A személyiség fejlődésének további menete /kb. 2 óra/
10. A nevelővel, nevelőközösséggel szemben támasztott társadalmi követelmények. Pedagóguspályák/kb. 12 óra/
11. A szocialista közoktatáspolitikai főbb elvei /kb. 5 óra/

Második modellünk gyakorlatai - az elsőhöz viszonyítva - szűkebb keretek közé szorultak, de a tantárgycsoport hosszútávú funkciójának megfelelő tartalmak és szerkezetűek.

Gyakorlatok/kb. 30 óra/

/A gyakorlatok időkeretét az egyes témák feldolgozására előírt óraszám tartalmazza./

1. Szakirodalmi, illetve gyermekekről szóló szépirodalmi szemelvények megvitatása.
2. Pedagógiai helyzetek megvitatása film, tv-játék, hangfelvétel, könyvrészlet stb. alapján.
Ajánlott témák: tekintély, engedelmesség, érzelmi védettség, konfliktusok a közösségben, illetve a gyermek-felnőttkapcsolatokban, gyermeki szorongások, félelmek, sikerélmény és kudarc.
3. Óvodás, kisiskolás gyermekek tájékozottságának, világképének vizsgálata beszélgetéssel.
4. Közös látogatások /bölcsőde, óvoda, iskola, gyermekkönyvtár, nevelőotthon, uttörőház, klub/.
5. Az oktatás-nevelőmunka dokumentumainak tanulmányozása /Tanterv-, Nevelési terv, Rendtartás, tanmenet/.

6. Csoportos foglalkozás óvodásokkal és iskolásokkal /dal, költemény, játéktanítás stb./.
7. Folyamatosan végzett ifjvezetői munka /órarenden kívül kb. heti 1 óra/
8. Feladatmegoldások a feladat- és szemelvénygyűjtemény alapján.
9. Egy- közművelődési vagy iskolai könyvtár pedagógiai vonatkozású könyveinek és folyóiratainak tanulmányozása.

A tantárgycsoport lehetőségeinek és szükségleteinek megfelelően a "Követelmények" és "Módszerek" is csökkentett tartalommal határozhatók meg.

KÖVETELMÉNYEK

- Biztonságosan tudják a tanulók a gyermekkori fejlődés szakaszainak nevét és korhatárait.
- Tudják az egyes szakaszok legjellemzőbb /domináns/ életkori sajátosságait.
- Pontosan tudják, hogy a következő működések /tulajdonságok/ kialakulása melyik életkori szakaszra tehető; tanult /feltételes/ reflexek; járás; értelmes szakava; szocializált beszéd; akarás /dac/; tartós emlékezés; szándékos tanulás; szerepjátékok; konkrét gondolkodás; iskolaérettség; tárgyi érklődés; érzelmi kiegyensúlyozottság; kötelességérzet; tekintélyerkölcs; szolidaritás a társakkal; formai-

logikai gondolkodás; állandó érdeklődés; világnézet; befelé fordulás; ingerlékenység; a másik nem iránti érdeklődés; akarat és jellemfejlesztés önneveléssel; a közösségi élet teljessége.

- Adjanak tartalmas jellemzést a gyermek alaptevékenységeiről; a játékról és tanulásról. Ismerjék a tanulás törvényeit. Tudják, hogy melyek az oktatás alapvető módszerei.
- A nevelés módszerei közül általában, és fejlődési szakaszokra vonatkoztatottan is ismerjék a következőket: tudatosítás, követelés, meggyőzés, gyakoroltatás /szoktatás/, értékelés, jutalmazás, büntetés.
- A nevelés szinterei közül különösen a családot, az óvodát és az iskolát ismerjék.
- Tartalmasan jellemezzék a gyermekközösséget, a közösség fejlődésének szakaszait, tipikus rétegeit.
- Konkrét tulajdonságokkal tudják jellemezni a nevelői személyiséget /szülőt, óvonót, tanítót, tanárt/.
- Tudják, hogy melyek a nevelő-oktatómunka fontosabb dokumentumai /Tanterv, Nevelési terv, Rendtartás, tanmenet/.
- Legyenek tisztában a szocialista közoktatáspolitikai főbb elveivel.

- Tudják, hogy a gyermekkel, s a pedagógiai tevékenységgel, mely tudományok foglalkoznak, s mely tudományok eredményeit hasznosíthatjuk a személyiségfejlesztő munkában.

MÓDSZEREK

- A tantárgy komplex jellegű, ezért valamennyi témát több szaktudomány - neveléstudomány, didaktika, fejlődés és neveléstudomány, közoktatáspolitikai stb. - eredményeinek figyelembe vételével kell feldolgozni.
- A tantárgy anyaga a gyakorlati nevelőmunkához kíván segítséget nyújtani, ezért konkrét, gyakorlatias irányultságú legyen minden téma feldolgozása. Emelje ki minden lehetséges alkalommal a szülők, óvónők, tanítók tennivalóit!
- Az elméleti ismeretek feldolgozásakor bőszégesen szemléltessen a szaktanár. Mondasson példákat, pergőfilmmel, hangfelvétellel illusztrálja az ismereteket, keressen, mutasson be s elemezzen nevelési témájú szépirodalmi vagy szakirodalmi szemelvényeket, pedagógiai helyzeteket, eseteket stb.
- Minél több gyakorlati feladat megoldásával sajátíttassa el az ismereteket. Az elméleti órákon is hasz-

- nálják a tanulók a feladat- és szemelvénygyűjteményt, oldják meg a tankönyvi és egyéb feladatokat.
- Keressék meg és használja ki a tanár a koncentrációs lehetőségeket! Ajánlatos a biológiában, a magyar irodalomban, a világnézetünk alapjaiban, illetve az osztályfőnöki órákon tanultakkal koncentrálni a tantárgy anyagát.
  - Különös gondot fordítson minden témánál az etikai, világnézeti, társadalmi összefüggések kiemelésére, tudatosítására!
  - Gyermekközelség jellemezze a fakultatív képzést! A tanultak demonstrálására hívjon meg különböző koru gyermekeket az óráira; látogassanak meg néhány intézményt /óvodát, iskolát/; végezzenek nevelési gyakorlatokat maguk a tanulók is ifivezetés, korrepetálás, felügyelet stb./.

Az "Eszközrendszer" mindkét tanterv-modellünk esetében megegyezik.

ESZKÖZRENDSZER

Tankönyv, feladat- és szemelvénygyűjtemény, magnetofon felvételek, dia- és pergőfilmek, egyszerű pszichológiai és pedagógiai kísérleti és szemléltető eszközök.

A pszichológia és a pedagógia magyar nyelvű standard-művei /kézikönyvek, lexikonok, pszichológiai atlaszok, módszertani segédkönyvek/.

A III. fejezetben a nevelési alapismeretek fakultatív tantárgycsoport képzési funkcióinak megfelelő két tanterv-modellünket ismertettük.

A nevelési alapismeretek oktatásának további gyakorlati feltétele a tantárgycsoport igényeinek megfelelő személyi és tárgyi feltételek elemzése, megvalósítása.

IV. fejezet

A nevelési alapismeretek gimnáziumi fakultatív tantárgy- csoport oktatásának személyi és tárgyi feltételei.

szervezési kérdései

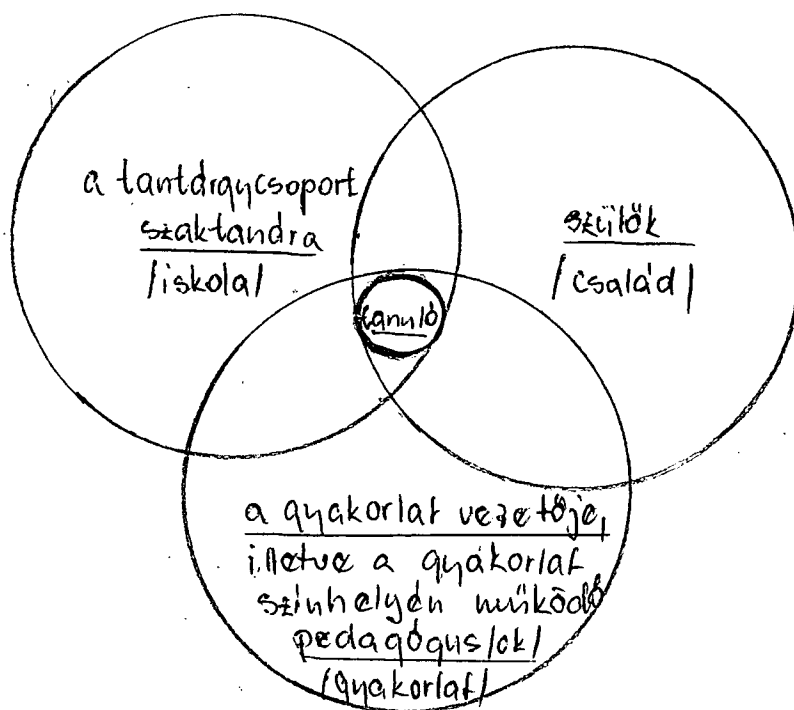
Az egyes fakultatív tantárgycsoportok oktatási feltételeinek elemzése a tantárgycsoporttal kapcsolatos alapvető feladatok közé tartozik. Ennek kidolgozása, körülhatárolása azért szükséges, hogy a különböző gimnáziumok az oktatási feltételek ismeretében határozhassák meg azt, hogy mely tantárgycsoport igényeinek felelnek meg a helyi adottságok, illetve egy-egy tantárgycsoport bevezetéséhez milyen feltételeket kell - részben vagy egészében - megteremteniük.

A tantárgycsoportok - így a nevelési alapismeretek oktatási feltételei a személyi és tárgyi igények vonatkozásában elemezhetők.

A nevelési alapismeretek fakultatív tantárgycsoport oktatásának személyi feltételeit három tényező-csoport alkotja: az iskolai tényezők csoportja, valamint a két csoportra bontható iskolán kívüli

tényezők köre. A pedagógiai fakultáció személyi feltételeinek szemszögéből az iskolai tényezők közül a tantárgycsoport szaktanárát emeljük ki. Az iskolán kívüli személyi tényezők egyik csoportját a tanuló családja képezi, a másikat a gyakorlatok színhelyein működő pedagógusok. A tanuló személye - mindhárom csoportban - konstans tényező. A pedagógia fakultáció személyi feltételei és viszonyuk a következőképpen ábrázolható:

Az oktatás személyi feltételeinek elemzése az egyes tényezők pedagógiai vizsgálatát, a tanuló és az egyes tényezők kapcsolatának feltárását, valamint a tényezők egymáshoz való viszonyának vizsgálatát jelenti.

A nevelési alapismeretek fakultatív tantárgycsoport szaktanára pedagógia szakos, vagy pedagógia-pszichológia szakos, egyetemi végzettségű pedagógus legyen. Ez az igény a tantárgycsoport képzési funkcióiból, oktatási tartalmából ered. Korszerű pedagógiai ismeretek oktatása csak magas szintű szakismeret birtokában lehetséges. A pedagógiai tevékenység során a szakmai ismeretek anyagát nem csupán előadni, oktatni kell, hanem példázni is. A magas szintű pedagógiai szakismeret így nem csupán a tananyag közvetítéséhez szükséges, hanem a mindennapi pedagógiai feladatok színvonalas teljesítéséhez is.

A tapasztalatok szerint a tantárgycsoportot bevezető 20 gimnázium tulnyomó többségében pedagógia szakos pedagógus végzi a nevelési alapismeretek oktatását. Néhány esetben előfordul, hogy diplomával rendelkező pedagógia szakos hallgató a tantárgycsoport szaktanára.

Az iskolán belüli nevelési tényezők jobb együttműködése miatt az mutatkozik optimálisnak, ha a pedagógia szakos pedagógus a tantestület tagja. Több helyen óraadókkal tudják csak biztosítani a megfelelő szaktanárt, ami nehezíti az osztályfőnök és a többi tanár, valamint a pedagógiai fakultáció vezetője rendszeres konzultációjának megvalósulását.

A pedagógia szakos pedagógus másik szaktárgya tanítása mellett teljes óraszámmal működő tanerő lehet a tantestületen belül. Így biztosítható az eredményesebb oktatás, képzés ezen alapfeltétele.

Néhány helyen azonban - a tantestület struktúrája miatt - nem biztosítható iskolán belül a pedagógia szakos tanerő. Ezekben a gimnáziumokban színvonalas pedagógiai munkát folytató szakképzett óradókat hívnak segítségül. Azonban ez csak ott oldható meg, ahol óvónőképző, tanítóképző vagy tanárképző főiskola van, esetleg pedagógiai tudományegyetem. Közepes nagyságu városokban - ahol két vagy több gimnáziumban vezetik be a pedagógiai fakultációt - célszerű megoldásnak látszik az, ha egy pedagógia szakos tanár oktatja a tantárgycsoportot minden gimnáziumban. Ez a pedagógus az oktatás gazdag tapasztalatát szerezhetheti meg.

A nevelési alapismeretek fakultatív tantárgycsoport oktatásának bevezetése előtt a gimnáziumoknak reálisan mérlegelniük kell, hogy a pedagógia szakos pedagógus személye biztosított-e az oktatás számára.

A fakultatív oktatási rendszerben a tanuló családjára, a szülőkre is meghatározott feladat vár. A szülő gyermeke ismeretével, őszinteségével, segítőszándékával támogathatja az iskolai erőfeszítéseket, azt a pedagógiai munkát, hogy a tanuló a számára legmegfelelőbb tantárgycsoportot választhassa.

A nevelési alapismeretek tantárgycsoport a gyakorlati fakultatív irányba tartozik. Tartalmának is megfelelően a tanulók számára meghatározott gyakorlati lehetőségeket kell biztosítani pedagógiai tevékenység folytatására. Ki legyen a gyakorlatok vezetője?

A gimnáziumok és gyakorló-helyek közötti megfelelő, folyamatos együttműködés esetén jó megoldásnak mutatkozik, ha nem csupán a tantárgycsoport szaktanára vezeti a gyakorlatokat. Végezhetik e munkát a gyakorló-helyek pedagógusai is. Így az óvónők, tanítók, napközivezető pedagógusok. De munkájuk csak rendszeres kapcsolattartás, jó együttműködés mellett végezhető eredményesen.

A pedagógiai tevékenység, az oktatás személyi feltételeinek középpontjában a tanuló áll. A pedagógiai fakultáció vonatkozásában ezalatt azt értjük, hogy eredményes munkát csak olyan tanulókkal lehet végezni, akik őszintén, érdeklődésüknek megfelelően irányultak a tantárgycsoport felé, - ennek tanulásához a megfelelő pedagógiai képességekkel rendelkeznek, a pedagógus pálya iránt vonzalmat éreznek. Az ilyen tanulókból szervezett kb. 15 fős csoportoktól várható a pedagógiai fakultáció céljainak megvalósítása.

A nevelési alapismeretek fakultatív tantárgycsoport oktatása egyes személyi feltételeinek pedagógiai elemzése után a tanuló és a többi személyi tényező kapcsolatának feltárása a feladat.

A tantárgycsoport szaktanára ismerje meg a tanuló személyiségét. A megfelelő pedagógiai bánásmód alkalmazásával fejlessze a tanuló személyiségét, alakítsa pedagógiai képességeit. Váljon a szaktanár a tanuló pedagógus-példaképévé. Kapcsolatukat a kölcsönös őszinteség jellemezze.

A szülők ne kényszerítsék akaratukat a tanulóra a tantárgycsoport választásában. A tanulót meggyőzni próbálják, irányítani szándékozzanak. Ha elképzelésük és a tanuló döntése nem azonos, arra is gondoljanak, hogy a kedv nélkül, kényszerből végzett tevékenység nem vezethet jó eredményre.

A gyakorlatok vezetői /szaktanár, óvónő, tanító, napközi otthon vezető/ és a tanuló kapcsolatát a meghittség jellemezze. A tanulók első szárnypróbálgatásainak szemtanúi, így sikereiknek és kudarcuknak átélői a gyakorlatvezetők. Munkájukat a segítőszándék, őszinteség, jóindulat hassa át. Pedagógiai érzékük, tapintatuk, a nevelési alapismeretek hallgatóival szemben is nyilvánuljon meg.

A tanuló és az egyes személyi tényezők kapcsolatának elemzése után szükséges megvizsgálni a

tényezők egymáshoz való viszonyát.

Iskola és szülői ház, pedagógus és szülő kapcsolata még a gimnáziumi évek előtt, a tanuló általános iskolai tanulmányainak ideje alatt alakuljon ki. A gimnázium biztosítson alkalmat arra, hogy a 7-8. osztályos tanulók és szüleik meglátogathassák a gimnáziumot, ismerkedhessenek a fakultatív oktatási rendszerrel, a gimnáziumi képzés adta új lehetőségekkel. A pedagógusok és szülők együttműködése váljon még harmonikusabbá a tanuló gimnáziumba kerülése után. Szülői értekezleteken, egyéni beszélgetéseken váljon a szülők számára ismertté a fakultatív oktatási rendszer. Érezzék a szülők felelősségüket, ismerjék lehetőségeiket az iskolai munka segítésére. Pedagógus és szülők kapcsolatát a rendszeresség és jó viszony jellemezze.

Gyakorlatvezetők és szülők kapcsolattartása ne feltétlenül személyes legyen. Hiszen a szülők nagy része igen elfoglalt munkája, többi gyermeke miatt. Ezért valósuljon az meg, hogy a nevelési alapismeretek szaktanára a szülővel való konzultáció során nyújtson tájékoztatást - a gyakorlatvezetővel folytatott korábbi beszélgetései alapján - a tanuló gyakorlatokon nyújtott teljesítményéről is.

Szükséges esetekben /pl. átirányítás/ a gyakorlatvezető és szülő feltétlenül folytasson megbeszélést. De mindenképpen hasznos lenne az, ha a szülő néhány alkalommal meglátogatná gyermekét a gyakorlati helyén, és a látottakról - még ha nem is pedagógiai szakember - őszinte véleményét, tanácsait elmondaná.

A szaktanár és gyakorlatvezető együttműködése alapvető feltétele a pedagógiai munkának. A tanuló személyiségéről alkotott kép teljessé válásához, a tanuló személyiségének adekvát fejlesztéséhez nélkülözhetetlen tapasztalataik kicserélése. A tanulók tevékenységek során nyújtott eredménye a szaktanár számára irányadó az elméleti anyag elsajátítottsági szintjének megítélésében, a teendők kijelölésében. A szaktanár számára főleg a tanuló szellemi képességei mutatkoznak meg. A gyakorlatvezető a tanuló gyakorlati képességeiről győződhet meg. Személyiségmegismerésük irányai feltételezik és kiegészítik egymást, - együttesen a személyiségfejlesztés egyik alapvető tényezőjét biztosítják.

A személyi feltételek ismerete és biztosítása egy részét képezi a pedagógiai fakultáció oktatási feltételeinek. A megfelelő tárgyi feltételek elemzése is elengedhetetlenül szükséges.

Személyi és tárgyi feltételek kölcsönösen feltételezik egymást, kapcsolatuk elválaszthatatlan. Így a tárgyi feltételeket az oktatás személyi feltételeinek tükrében elemezhetjük.

A nevelési alapismeretek fakultatív tantárgycsoport oktatásának tárgyi feltételei az iskolai és az iskolán kívüli területek szerint oszthatók meg.

A tárgyi iskolai feltételek közül elsőként az oktatási dokumentumokból megfelelő ellátás biztosítását emeljük ki. A fakultatív tantárgycsoportok oktatásához tantervek, tankönyvek /jegyzetek/, feladat és szemelvénygyűjtemények, munkafüzetek és egyéb segédeszközök készültek és készülnek. Ezek értékelése beválásának vizsgálata, pontosítása, javítása a jövő feladatai közé tartozik, de ennek előkészítése már most is jól szervezett alapos munkát igényel. Ez a stádium és ezek a feladatok vonatkoznak a pedagógiai fakultáció oktatási dokumentumaira is.

A gimnáziumokban nem kis gondot jelent a tanterem-kérdés. A pedagógiai fakultáció tekintetében szaktanterem kialakítása lenne célszerű. Ez megkönnyítené a korszerű oktatási-szemléltető eszközök rendszeres használatát, - a tantárgycsoport feladatainak teljesítéséhez kellő nyugalmat, jó atmoszférát teremthet.

A fakultatív oktatás komoly feladat elé állítja az órarend készítőit. A rendkívül körültekintő munka eredményeként az az eredmény lenne várható, hogy a fakultatív tantárgycsoport foglalkozásai az optimális helyet kaphassák. Nem megfelelő a foglalkozások egy délelőttre vagy délutánra zsúfolása, de a 45 percre tagolása sem. Tapasztalatok szerint - a nevelési alapismeretek esetében - a 90 perces foglalkozások 1-2 napos szünettel a legeredményesebbek. A gyakorlatok lebonyolításának biztosítása egyfajta rugalmasságot feltételez az órarendi szerkezetben.

A fakultatív oktatási rendszerben fokozódik a tanulók szisztematikus megismerésének fontossága. Ennek megfelelően a tanulókról vezetett feljegyzések rendszerének tökéletesítése is a feladatok közé tartozik. A feljegyzések fontossága az orientálás szakaszában hangsúlyozott, de egy formában a tanuló személyiségének 4 éven át tartó alakulását is tükröznie kell.

Az iskolai feltételek közül kiemelendő az iskolai könyvtár pedagógiai tárgyú irodalommal való kiegészítése, bővítése. Nem csupán szoros értelemben vett szakirodalomra gondolunk, hanem pedagógiai tárgyú szépirodalmi alkotásokra, neveléstörténeti forrásmunkákra is.

A fakultatív oktatás az iskolai munkarend átalakulásához is vezet. A gyakorlatok időigénye szerint - a pedagógiai fakultáció esetében is- előfordulhatnak szabad délelőttök és iskolai programmal foglalt délutánok. Ez az átállás a tanároktól, tanulóktól, szülőktől rugalmasságot, megértést igényel.

A nevelési alapismeretek oktatása iskolán kívüli tárgyi feltételeinek legfontosabbika a gyakorlatok színhelyének biztosítása. Javasoljuk egy általános iskolával és egy óvodával szoros kapcsolat kialakítását "bázis-gyakorlóhely"-ek létrehozását. A nevelési tényezők együttműködésének, a folyamatosság, rendszeresség biztosításának alapja ez.

A pedagógiai fakultáció személyi /szaktanár, gyakorlatvezető/ és tárgyi költség igénye egy gimnáziumban egy tanév során 30,- Ft-os óradij számolása mellett átlagosan 40.000,- Ft. Ez az összeg a felszerelés fejlesztésének egy hányadára is vonatkozik. A tantárgycsoport költségigényének megfelelően célszerűnek látszik - főleg kisebb településeken, vagy közepesen nagy városokban - egy gimnáziumban kialakítani a nevelési alapismeretek oktatásának központját.

Igy a tárgyi költség igények /szakterem, felszerelés, stb./ kielégítése egyszeri befektetést tenne lehetővé. Ennek létjogosultságát azonban - településenként, városonként - a tanulólétszám nagysága határozza meg.

A nevelési alapismeretek gimnáziumi fakultatív tantárgycsoport oktatásához szükséges személyi és tárgyi feltételek biztosítása, a szervezési kérdések megoldása alapvetően hozzájárul a képzés eredményességéhez, ezáltal oktatáspolitikai céljaink eléréséhez, társadalmi szükségleteinek jobb kielégítéséhez.

A kutatás továbbfejlesztésének irányvai, feladatai

1. A II. fejezetben ismertetett kétlépcsős orientálási modell kísérleti kipróbálása.
2. A tanuló személyiségének alakulásáról az orientálás során vezethető feljegyzés-tervezet /ürlapok/ kipróbálása.
3. A nevelési alapismeretek heti 7, illetve 9 órás tantervi - oktatási modelljének kísérleti kipróbálása.
4. A gimnáziumi fakultatív tantárgycsoportokat oktató pedagógusok és az osztályfőnökök együttműködési modelljének kidolgozása, a modell kísérleti kipróbálása.
5. A nevelési alapismeretek fakultatív tantárgycsoport jegyzeteinek, feladat- és szemelvénygyűjteményeinek véglegesítése.
6. A pedagógiai fakultáció hallgatóinak pályabeválasztás-vizsgálata.

I R O D A L O M

1. Ágoston György: Gondolatok a korszerű oktatásról
Pedagógiai Szemle 23.évf. 1973.4.sz.
308-313 p.
2. Ágoston György:
/társ szerzővel/ Kisérlet a gimnáziumi képzés szer-
kezetének átalakítására három Csong-
rád megyei gimnáziumban
Pedagógiai Szemle, 1977. 2.sz.
3. Ágoston György: Kisérleti modell
Szeged, 1977. Acta Universitatis
Szegediensis de Attila József Nomi-
natae, Sectio Paedagogica et Pszicho-
logica
Series Specifica Paedagogica,
A kísérleti gimnáziumi fakultatív
képzés Csongrád megyei tapasztalatai
c. kötetben, 7-21. p.
4. Ágoston György:
/társ szerzővel/ Kisérleti terv a gimnáziumi képzés
szerkezetének átalakítására
MTA PKCS, 1974. 1-24 p.
5. Ágoston György: A nevelésügy általános kérdései
Pedagógiai Szemle. XXV. évf. 1975.
1.sz. 48-50 p.

6. Ágoston György: Neveléstudomány
Tankönyvkiadó, 1970.
7. Ágoston György: Az OCDE távlati tantervi irányelvei
Magyar Pedagógia 1973. 4.sz.
8. Ágoston György: A pedagógia alapfogalmai és a nevelési célrendszer
Akadémia Kiadó Bp. 1976..
- 8.a Az állami oktatás helyzete és fejlesztésének feladatai
Válogatott dokumentumok gyűjteménye
Tk. Kiadó 1973.
9. Ágoston György: Az oktatás korszerűsítése mint társadalmi szükséglet
Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae, Sectio Paedagogica et Psychologica, Szeged, 1966. 10 sz. 3-18 p.
10. Ágoston György: A permanens nevelés fogalma és jelentősége
A tanulás korszerű irányításának kérdései
8. Nyári Egyetem, Szeged, 1971. Bp. 18-36. p.

10/a A fakultatív oktatás problémája a szocialista országokban és néhány tőkés államban

/OFKI Neveléstudományi Dokumentáció, Bp. 1976./

11. A Magyar Szoc. Munkáspárt XI. kongresszusának jegyzőkönyve

Kossuth Kiadó, 1975.

12. A párt ifjúságpolitikájának néhány kérdése /Az MSZMP KB 1970. február 18-19-i ülése/

Kossuth Kiadó, 1970.

13. Az állami oktatás helyzete és fejlesztésének feladatai /Az MSZMP KB 1972. június 14-15-i ülése/

Kossuth Kiadó, 1972.

14. Bakonyi Pál: Fakultatív oktatás
Köznevelés, 1975. 11.sz.

15. Bakonyi Pál: Miért van szükség rájuk /Isk. kísérletek/
Köznevelés 1976. 27.sz.

16. Bakonyi Pál: Tanterv és képességfejlesztés
Köznevelés 1973. 37.sz.

17. Ballér Endre: Tantervfejlesztés
Köznevelés 1975. 19.sz.

18. Bánfalvi József: A fakultatív rendszerű tantárgyblokkos
gimnáziumi kísérlet kezdeti szakasza
Csongrád megyében
MTA, Ped. Kutatócsoport 1974.

19. Csizsár Imre: A felzárkóztatás és az orientálás folyamata a fakultatív tantárgycsoportos gimnáziumi képzési kísérletben
/Doktori disszertáció, Szeged 1976./
20. Csizsár Imre: Az orientálás folyamata a fakultatív tantárgycsoportos képzési kísérletben
/Dr. Ágoston György szerk.: A kísérleti gimnáziumi fakultatív képzés Csongrád megyei tapasztalatai/
Szeged, 1977.
21. Duró Lajos: Az életkori sajátosságok figyelembevételének néhány nevelés-lélektani problémája
Pszichológiai Tanulmányok X.
Akadémiai Kiadó, Bp. 1967. 35-357.p.
22. Duró Lajos: A személyiség szociometriai vizsgálatának módszertani problémái.
Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae, Sectio Paedagogica et Psychologica 13, 39-60.p.
23. Duró Lajos: A pszichológiai - pedagógiai kísérlet metodológiai jelentősége a személyiség erkölcsi fejlődésének vizsgálatában

- A pszichológia módszere
Pszichológiai Tanulmányok XII.
Akadémiai Kiadó, Bp. 1970. 185-199. p.
24. Duró Lajos: A személyiség erkölcsi tulajdonságainak és interperszenális kapcsolatainak néhány összefüggése
Magyar Pszichológiai Szemle, 1972. 2.sz. 211-217.p.
25. Duró Lajos: A személyiség-megismerés hivatástudat alakító hatásának vizsgálata
Magyar Pszich.Szle 1967. 4.sz. 513-526.
26. Duró Lajos: Utmutató a tanulói személyiség megismeréséhez
Kézirat, Intézeti dokumentáció, Szeged 1966. 10. old.
27. Duró Lajos: A szociometriai módszerek pedagógiai-pszichológiai alkalmazásának metodológiai problémáiról
Acta Universitatis Szegediensis de József Attila Nominatae Sectio Paedagogica et Psychologica, 10. 20-40 p.
28. Erdei-Gruz Tibor: A pedagógus szerepe a tudományos technikai forradalom korszakában
Ped.Szle 1974. 6.sz.

29. Faludi Szilárd: Uj tantervek készítése közben
Társadalmi Szemle, 1975. 11.sz.
30. Ferge Zsuzsa: A társadalmi struktúra és az iskola-
rendszer közötti néhány összefüggés
Szociológia 1972. 1.sz.
31. Galicza János: Fakultatív rendszerű oktatási kísér-
let a Radnóti Miklós Gimnáziumban
Társadalmi Szemle, 1973. 6.sz.
32. Inkei Péter: Fakultatív tanítás a gimnáziumban
Köznevelés 1976. 40.sz.
33. Koncz János: A pedagógus hivatás vizsgálata a fej-
lett szocialista társadalom építése
követelményeinek szemszögéből
Kandidátusi értekezés, 1976.
34. Kovácsné
Virág Márta: Pályaválasztási önismeret
Köznevelés 1975. 33sz.
35. Kuzmina: A pedagógiai képességek kialakulása
Tankönyv Kiadó, 1963.
36. Kovács Endre: A pályaválasztás jelene és jövője
Köznevelés, 1976. 36.sz.
37. Lénárd Ferenc: Képességek fejlesztése
Köznevelés, 1975. 38.sz.

37.a/ Marx György: A gyorsuló idő

Valóság, 1968. 3.sz.

37.b/ Művelődésügyi Közlöny:

1974. 16.szám /106/74. OM.sz. utasítás/

1976. 10.szám /121/76. OM.sz. utasítás/

1976. 10.szám /204/76. OM.sz. utasítás/

1977. 10.szám /109/77. OM.sz. utasítás/

1977. 10.szám /110/77. OM.sz. utasítás/

1978. 14.szám /125/78. OM.sz. utasítás/

38. Nagy József: A középfoku képzési rendszer fejlődési tendenciái és távlati tervezése
Kossuth Kiadó, Bp. 1972.

39. Nagy József: Iskolafokozatok távlati tervezése
Iskolarendszerünk alapvető szerkezeti problémái
Tankönyvkiadó, Bp. 1970.

40. Nagy József: Konceptió, távlati terv, kutatás
Köznevelés, 1974. 3.sz. 9-10 p.

41. Nagy József: Pedagógiai utópia vagy reális lehetőség?
Köznevelés, 1975. 26.sz. 15-16. p.

42. Nagy József: Az oktatás stratégiái
Köznevelés, 1976. 17.sz. 11-12. p.

43. Nagy Sándor: A nevelési terv és a tanterv integrálásának kérdései
Pedagógiai Szemle, 1974. 12.sz.
44. Ribáczky György: A fakultatív tantárgycsoportos oktatási kísérlet személyi és tárgyi feltételei, szervezési kérdései
Series Specifica Paedagogica
/Szerk.: Ágoston György/
A kísérleti gimnáziumi fakultatív képzés Csongrád megyei tapasztalatai c.kötetben:
Szeged, 1977.
45. Statisztikai tájékoztató, Középfoku oktatás
OM, 1977/78. 33.p.
46. Törvények és rendeletek hivatalos gyűjteménye
1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973,
1974, 1975, 1976.
- Ungárné
Komoly Judit: Adalékok a tanító személyiségének pedagógiai pszichológiai vizsgálatához
Kandidátusi értekezés, 1976.
47. Wolker Ottó: Az új gimnáziumi tanterv előkészítésének néhány kérdése
Pedagógiai Szemle, 1974. 3.sz.

48. Welker Otto: A gimnáziumi fakultatív oktatásról
Köznevelés, 1975. 35.sz.

49. Welker Otto: Általános műveltség és fakultatív oktatás
Köznevelés, 1978. 15.szám 10-13.o.